

ბაში-აჩუკი

ისტორიული მოთხრობა
თავი პირველი

თვალმიუწვდომელ სიშორიდან გველივით მოიკლაკნებოდა ჩუხ-ჩუხა არაგვი და ერთგან კლდოვან კიდეს გამეტებით ეხლებოდა, რომ ახალი-გზა გაეკვლია!.. თავს არ იზოგავდა, მაგრამ შეუპოვრობისაგან უკუქცეული, დარეტანებული და თავბრუდასხმული, თითქოს სულის მოსაბრუნებლად, იქვე მრევში რამდენჯერმე მოტრიალდებოდა ხოლმე და მერე კი დაკვირვებით გადადიოდა დაბლობზე, რომ უფრო მეტის სიფრთხილითა და კვნესა-დუდუნით დაშვებულიყო ქვემოატეხილ ჭალებისაკენ. იმ კლდოვან კიდის თავზე, ღრუბლიდან გამოსულიყო უზარმაზარი ციხე-დარბაზი, შეუპოვრად გადამდგარიყო და სანუგეშოდ გადაჰყურებდა არემარეს. ყოველი მხრით შეუვალ გალავნით შემოზღუდულ შენობას, მხოლოდ ერთის მხრით, აღმოსავლეთისაკენ, გულს უხსნიდა სიგრძით ჩაყოლებული აივანი.

სამხრობა გადასული იყო. აივნის თავში ტახტზე იჯდა ფეხმორთხმით დარბაისელი მოხუცი, ზაალ ერისთავი, და კრიალოსანს ათამაშებდა! იქვე შორიახლოს. ზედ ხარხასთან, მიედგა სკამი ზაალის მეუღლეს, მუხლებზე გადაეშალა დავითნი და „ჭირის კანონს“ ჰაითხულობდა. სკვნლი* ეჭირა ხელში და, რამდენჯერაც კი გაათავებდა იმ ერთსადაიმავე ფსალმუნს, დაიწერდა პირჯვარს, ჩააგდებდა სკვნილს და მიუბრუნდებოდა ისევ თავიდან!... უნდა ორმოცჯერ წაეკითხა.

- "მიშველეთო!" - დაიკვივლა უცბად და აქეთ-იქით კედლებს დაუწყო ყურება. ზაალიც წამოვარდა და მიაშურა:

- რა იყო, ბატონო? რა დაგემართა, მარიამ?

- არაფერი! - მიუგო, როგორც იქნა, გულდამშვიდებულმა მეუღლემ - თავბრუ დამეხვა! სახლმა ქანება დაიწყო და მეგონა, თუ კედლები ინგრეოდენ... მომეჩვენა...

- აგრე იცის მიჯინებულმა კითხვამ! თავბრუს ასხამს კაცს!

- მორევისაკენ გადავიხედე და წყალმა თვალი მომჭრა, - დარცხვენით წაილაპარაკა მარიამმა.

- ჰმ! მეც არა ვთქვი!... წყალს თელხი დაჰკრავდა, ჭევილი შეინძრეოდა, შეითამაშებდა და, რასაკვირველია, შიგ ჩასახული სახლიც დატორტმბდებოდა... როგორ ვერ მიხვდი? ღმერთმა ბავშვსაც

* ძვალად კითხვის დროს მოწაფეებს ეჭირათ ხელში წვრილი ბაწარი. ანუ მსხვილი ძაფი, ათგან გამოსკვნილი, რამდენჯერაც წაიკითხავდნენ, იმდენ ნაკვს ჩააგდებდნენ კრიალოსანივით. ათს რომ გათავებენ თუ კიდეც საჭირო იქნებოდა, თავიდან დაიწყებდნენ აი, ამ ძაფს, ანუ ბაწარს, ერქვა სკვნილი (ავტ.).

ნუ აქნევინოს ეგ საქმე, - დაუმატა სიცილით.

- როცა კაცს გული საგულეს აღარა აქვს და შიშის ქარი უვლის ტანში, მაშინ რა არ წარმოუდგება! იმ სიზმარმა სულ გადამრია და გადამშალა!

- სიზმარმა!?

- ღიას! იმ უცნაურმა სიზმარმა, წუხელი რომ უნახავს მოძვარს.

- ვეჟო, რა არის მაგისტანა?

- ნეტავი არც კი გამეგონა, თვარა როგორ გავიმეორებ?

- ეეი! ბიჭო, ბიჭო, რომელი ხართ მანდა! კირილეს დამიძახეთ, მომგვარეთ ახლავ! თუ ეძინოს - გააღვიძეთ! - დაიყვირა ერისთავმა და "გასწორდა. კრიალოსანი მიაგდო გვერდზე, მუთაქა განზე გადადვა, ფეხები ძირს დაუშვა და აუჩქარებლად გაუყარა ფოსტლებში.

შემოვიდა მღვდელი.

- მშვიდობა სახლსა ამას! - სთქვა და გაჩერდა.

- დაბრძანდი, მამაო! - უბრძანა ერისთავმა და მიუთითა სელზე.

- რაღაც უცნაური სიზმარი გინახავს?

- უფრო ჩვენება, ვიდრე სიზმარი, ჩემო ბატონო!

- ხალხი კი გადაგირევია და!...

- არ მინდოდა გამხელა, მაგრამ, პარაკლისი რომ გადავიხადე, მიზეზი მკითხეს და ველარ დავფიცე.

- რა იყო მაინც მაგისტანა?

- მართლა რომ საოცარი რამ. - აქ ჩაახველა ხმის გასასწორებლად მოძვარმა და ათრთოლებულის ხმით მოჰყვა წყნარად: - ალავერდის მონასტერს, დიდება მის ძლიერებას, უწმინდური დაჰპატრონებოდა!

- უწმინდური!?!...

- დიახ: გველემაჰი შემოჰხვეოდა გარს. სამჯერ რომ შემოგვერგოდა, კუდი პირში ეჭირა და ერთი მტკაველი კიდევ იქით იყო გაცილებული. ეძინა იმ წყეულს! მისი შიშით საყდარში ველარავინ შედიოდა. აღარც წირვა იყო და აღარც ლოცვა. ხალხი გარს შემოჰხვეოდა და ზარდაცემული შეჰყურებდა. ველარავინ ინძროდა!... ხანდახან გამოიღვიძებდა ხოლმე ის არაწმინდა, გაიშლებოდა და პირდაღებული, თვალების ბრიალით, წამოსრიალდებოდა ხოლმე ხალხისაკენ!.. რომელ კუთხიდანაც კი მოადგებოდა, გაჰქონდა! ჩასანსლავდა ზედიზედ, ერთიმეორეზე, იქვე უძრავად გაშემებულ ადამიანის შვილებს: გამოძლებოდა, გასისინდებოდა და მერე ისევ გარს ეხვეოდა ტაძარს. ყოველი მისი გამოღვიძება მუსრი იყო ქვეყნისათვის. ერთიც ვნახოთ, მოულოდნელად გამოჩნდა სამი მეომარი. ერთი მეორეზე უკეთესი: მათ ნახვას არა სჯობდა-რა!... შუბ-ისრით შეჰყურვილებს ხელში ფარ-ხმალი ეპყრათ და აელვებდენ. - ერთი

მათგანი მიუბრუნდა ზარდაცემულ ხალხს და შეჰყვირა: "ვინ ქარ- .
თველი და ვინ გულგატეხილობაო? ალარ გახსოვთ ძველი ანდერძი:
"სირცხვილს სიკვდილი სჯობს და ორივე-კი ერთად - ჯოჯობე-
თიაო". ამ სოფელს გამოთხოვებიხართ, დღეს თუ ხვალ აღარც ერთი
აღარ იქნებით, და ცხვრებივით კი დაგიდვიათ თავი!... არ გიჯობსთ,
რომ წინააღმდეგეთ უწმინდურს და ბრძოლაში დალიოთ სულიო? განა
ეს უფრო ვაჟკაცური არ იქნება და გულის მოსაოხებელიო?... ამ
სიტყვამ ელვასავით დაურბინა ხალხს და გამოაფხიზლა: შეიქნა
ერთი ჩოჩქოლი, იგრიალა დიდმა და პატარამ: ზოგმა ფარ-ხმალს მო-
ავლო ხელი, ზოგმა ცულს, ზოგმა წალდს, ზოგმა ნამგალს, ზოგმა -
ხელკეტს, ზოგმა რასა და ზოგმა კიდევ რას! ვისაც რა ეხერხებოდა
და ან რა ემარჯვებოდა - იმას მიმართა. წაუძღვენ წინ მეომრები,
მიუახლოვდნენ მძინარს, ერთად გასტყორცნეს სამი ისარი: დალა-
სოროს ღმერთმა, არც ერთი გვამში არ გაერჭო იმ წყეულს! მისმა
მაგრამა ქერტლმა სამივე აირეკლა. გამოიღვიძა გველეშაპმა, მალლა
აიღო თავი, აიქოჩა, ერთი საზარლად იწივლა და მიაშურა. საოცარი !
სანახავი იყო: კუდით ირეკდა მეომრებს, ტოტსა სცემდა, ბრჭყა-
ლებით ჰგლეჯდა და კბილებით სწიწკნიდა. ცუდად იყო საქმე, თუ
ის უცხო მეომრები სამიო მხრით არ მისდგომოდნენ და ბრძოლა არ
დაეწყოთ! საარაკო იყო მათი ლახტის ცემა!... მაგრამ რა გამოვიდა,
რომ იმ უწმინდურს ყოველ ახალ-ახალ ჭრილობაზე, ყოველ წყლულ-
ზე ძალა ემატებოდა! დაეღწათ ფარ-ხმალი გმირებს და ღონემიხ-
დილნი მზად იყვნენ დამორჩილებოდნენ: მაგრამ ამ დროს გამოჩნდა
მთიდან მომავალი მხედარი, შუბით ხელში, თეთრ ცხენს მოაგელ-
ვებდა. მიეჭრა გათამამებულ გველეშაპს და უგმირა ლახვარი. უწმინ-
დურმა იწივლა, დაიკლაკნა და სასიკვდილოდ გააღო პირი. "მაგი
ოხშივარი კომლივით ამოუშვა და თან საზარელი სიმყრალის სუნი
ამოატანა. ჩვენ ყველას გული შეგვიწუხდა და უგრძნობლად დავე-
მხვეთ დედამიწაზე.. არ ვიცი, რამდენხანს ვიყავით უგრძნობლად,
მაგრამ, ბოლოს, რომ გამოვფხიზლდით, თვალი გავახილეთ და მალ-
ლა ავიხედეთ, აღარაფერი აღარ იყო! ყოველივე გამქრალიყო:
აღარც გველეშაპი სჩანდა და აღარც მეომრები. თეთრცხენიანი მხე-
დარიც წასულიყო. სიჩუმე იყო და მხოლოდ სალიტანიო ზარების
რეკა ისმოდა, თუმცა სამრეკლოზე კი არავინ იდგა: ტამარი განათე-
ბული ივო და კარები ღია. იგრიალა ხალხმა, მოიხადა ქუდი და მია-
შურა პირჯვარისწერით. შიგ რომ შევედით, საყდარი ცარიელი იყო.
მხოლოდ აღსავლის კარებთან ის სამი მეომარი ესვენა: ამ სოფლით
გასულიყვენ... თავზე ნათლის სვეტი ადგათ და მალლით გალობა
გუნდთა ისმოდა| "წმინდათა თანა განუსვენეო" და სხვანი.

- "წმინდა არს, წმინდა არს, უფალი საბაო!"-სთქვა პირჯვა-
რისწერით გაკვირვებულმა ერისთავმა.

- "სავსე არიან ცანი და ქვეყანა დიდებითა მისითა" - გა-

ნაგრძო მარიამმა.

- "და საკვირველებითა!" - დაუმატა მოძღვარმა და სამივე დადუმდნენ. დიდხანს ხმა აღარ ამოუღიათ, მაგრამ სახეზე კი ემჩნეოდათ, რომ უჩვეულო მღელვარებას შეეპყრო სამივე ის ორი მხოლოდ სულზე ჰფიქრობდა, მაგრამ ზაალი კი ქვეყნიურ ზრახვებს ვეღარ ახწევდა თავს - უცბად დაიქუხა ერთი და გაგრძელდა ხმა, თითქოს ცის ერთი კიდიდან მეორე კიდემდე ეტლები გადაახრიგინესო.

- "წმინდაარს, წმინდა არს!" - სთქვა ერისთავმა და პირჯვარი გამოისახა. - ღრუბელთა წინამძღვარი მიბრძანდება მთაში! დაილოცოს მისი მადლი!

ამ დროს ზედიზედ დაიჭექა სადღაც შორს და მთებმაც ბანი მისცეს.

- ჰაა! გავარდა მეხი! კეკუჩ თავში ეშმაკს! - სთქვა სიხარულით ზაალმა და წამოდგა ზეზე. მსხვილმა წვიმამ შემოაშხაპუნა აივნისაკენ. ზაალ ოთახში შევიდა, მარიამმა სახატეს მიმართა. რომ სანთლები აენთო. კირილე კი იქვე დარჩა მარტო, მოიყარა მუხლები, ააპყრო ხელები და სასოებით წარმოსთქვა: "ღმერთო! მოხედე შეჭირვებულს საქრისტიანოს და სიზმარი კეთილად აგვიხდინეო!" დიდხანს იდგა გაქვავებული, მხოლოდ ტუჩებს ანძრევდა და ცრემლები ღაპალუპით ეცემოდნენ სპეტაკ წვერებზე.

თავი მეორე

მეორე დღეს, დილით ადრე, გამოსულიყო ზაალ აივანზე და ჭალებს გადაჰყურებდა. შუახნის, ჭაღარაშერეული მოურავი, იქვე კედელზე ატუზული, თვალებში შეჰყურებდა.

- ესეც ჩვენი კირილეს სიზმარი!... ახდა და მორჩა! მართლა გველემშაპივით არ მოიკლაკნება ეს არაგვი?! ამ ხნის კაცი ვარ და ამისთანა წყალდიდობას არ მოვსწრებივარ - სთქვა ერისთავმა.

- არც მე, თქვენი რისხვა არა მქონდეს!... ტყე და ველი კი მოაქვს და... ხიდები, სადაც იყო. დახვეტა. ქვიტკირის ხიდი დაუქცევია, გზა შეკრულია და ჩვენი მწყემსებიც გაღმა დარჩენილან! - მოახსენა მოურავმა.

- რა უშავთ?... იქაც ჩვენი არ არის?!... სწორამდე ესეც დაიკლებს. მთის წყალია... მალე ჩამოვარდება.

- უფრო ადრეც, მაგრამ მაინც ბიჭები გამიცდებიან ამ ორსამ დღეს და ძნელია.

- განა იქ კი ვერ გაიჩენენ საქნარს?

- კი, მაგრამ, ხომ მოგეხსენებათ, თუ სულ არ ეჩიჩინები, თავისთავად არას მოიფიქრებენ. - დღეს რომ აქა მყავდნენ. მივცემდი ხელში საგდებელს კავებით, დავაყენებდი წყლის პირად მოსახვევში. და ვაჭყრინებდი ჯირკებს... შეშას დავამზადებდი, ზედ კარზე მო-

ყენებულს.

- მართლა, სად იყო ამდენი ხე-ტყე. რაც ამ წყალს მოაქვს? აცდის, აცდის და ჩამოატარებს.

- მთაში დამზადებულ ხორებს დაშლიდა ნიაღვარი და ჩამოჰყრიდა წყალში.

- აგრე იქნება... სხვა ბიჭები აღარ არიან, რომ მიაყენო?

- გახლავან!... როგორ არ გახლავან? მაგრამ ყველას თავისი საქმე აქვს, მოგეხსენებათ. და მწყემსების მოცდენა მიტომ მაწუხებს.

- თუ გიყვარდე, რამდენიც შეიძლოთ, იმდენი დაამზადეთ!... კირი გვაქოს დასაწვავი, რომ საყდარი შევაკეთოთ როგორმე. მოძღვარი აღარ მასვენებს და ქალბატონსაც დაუჯინია: უნდა შევლესოთო!... კარგია! სულის საქმეა!... წყლის მოტანილი შემა წმინდა იქნება და წმინდა საქმესაც უნდა მოხმარდეს.

- აგრე ვქნაო, შენი ჭირიმე!..

ამ საუბრის დროს, შორს, ხვადაბუნებში, გამოჩნდა ერთი ვიღაც ცხენოსანი. პირდაპირ სასახლისაკენ მოაგელვებდა ცხენს. ზაალმა შენიშნა და სთქვა: მოურავო! ის ცხენოსანი, ვიღაცა არის, თუ ფათერაკს არას გადაჰკიდებია, სწორედ გიჟი უნდა იყოს!... თავშიშველა, უქუდოდ რომ კაცი მოგზაურობდეს, გაგონილა?

მოურავი მიაჩერდა და ღიმილს მოახსენა:

- იმერელი უნდა გახლდესთ ვინმე! - გაჩეჩილ თმაზე ფაფანაკი ედება და არ ეტყობა.

- იმერელი?!! იმერელს აქეთ რა უნდა?

- რა მოგახსენოთ, მაგრამ სწორედ იმერელი კი უნდა გახლდესთ - ცხენსაც ისე მოათამაშებს! - ცხენოსანი ამასობაში პირდაპირ მოადგა არაგვს. ხიდი რომ წაღებულნი დახვდა, ფონს დაუწყობდა: აატარ-ჩამოატარა წყლის პირად ცხენი და ბოლოს უკანვე გააბრუნა. "ვე-პუ შენს საქმეს. ნურას უკაცრავად, იმერელო, ხიდი ვერ დაგახვედრეთ!" - სთქვა დაცინვით ზაალმა და მიუბრუნდა მოურავს: - "იმერეთის ღელეები ეგონა, ბუჭულა წისქვილების საბრუნბელი... მგონია, ისე კი დაფრთხა, რომ ერთ წლამდე ღომიც ვეღარ იცნოს"...

- შენი რისხვა ნუ მომეცემა, თუ არ გამოალოცვინა, გული საგულეს აღარ შერჩეს! - დაემოწმა ღრეჭით მოურავი.

ცხენოსანმა მისი ბედაური გააჭენ-გამოაჭენა ჭალებში, გაახურვა და წამოიყვანა პირდაპირ მდინარისაკენ. რომ მოადგა კიდეს, ჰკრა დეზი და გადუშვა აზღვავებულ წყალში. ცხენმა და კაცმა, ორივემ, ძირი გაიარეს, თითქო ჩაინთქენო. ცოტა ხნის შემდეგ ამოჰყო ცხენმა თავი და იწყო ცურვა გვერდელად: მხედარი ზურგზე ეკრა და თავს უჭერდა, რომ პირდაპირ მეორე კიდეზე გაეყვანა კლდის ზემოთ: მიუახლოვდა კიდევ, მაგრამ წყალმა დიდი ხე ჩამოატარა და მოხვდა ცხენს: ცხენი მოტრიალდა. მისცა თავი ქვემოთკენ წყალ-

წყალ, რადგანაც გასასვლელ კიდეს ჩამოსცდა: მხედარმაც მიუშვა ლაგამი და თვალის დახამხამებამდე ტრიალ მორევში ამოჰყვეს თავი. - "არიქა, ვინ ხართ მამაცი?! მიეშველეთ! მცურავებს დაუძახეთ! უშველეთ!.." ჰყვიროდა ერისთავი. მორევში ცხენი შეჩერდა, თითქოს თავს ანებებს ბრძოლას და ბედს ემორჩილებო. მაგრამ თურმე მხოლოდ ისვენებდა. მოიკრიბა უკანასკნელი ღონე და მხედრის კიჟინით გამხნეებული, გადაეშვა საჩქეფზე. იქ კი რამდენიმეჯერ გადაატრიალა ადუღებულმა წყალმა. მხედარი ზედ აღარ იჯდა, ფაფარში ხელჩაკიდებული განზე მიჰყვებოდა ცურვით. დიდზე ადევნა თვალი ერისთავმა და ბოლოს. როცა მიეფარენ და აღარ ჩანდენ, მწუხარებით სთქვა: "ვაი, უბედური!.. აქ კიდევ შეიძლება ბოდა შველა, ამ მორევში, მაგრამ იქ, იმ უცნაურ ჩენჩქერში, ვინდა რას გააწყობს! "... სთქვა და საჩქაროდ დააპირა წასვლა.

ყვირილზე მარიამი შემოვარდა დაფეთებული. ქმარმა უ-მხო ყოველიფერი და, როდესაც მიაწია ბოლომდე, უთხრა: "იქ კი დაიღუპენ, მგონია, საჩქეფშიო!" მარიამმა მოუხშირა კვილს, ორჯერ-სამჯერ დაიკრა მუხლებზე ხელი და ერთხელ ყბაზედაც ჩამოისვა, თითქო ჩამოიპოტნაო. ბევრი იწუწუნა: ვაი, დედიმისის თვალების დადგომასო! და რომ მოიოხა გული, დავითნი გადაშალა... მიმართა ჩვეულებრივად ჭირის კანონს...

შემოიტუზა მოურავი და ჩაახველა. - რა ჰქენი, მოურავო! ვერავინ მიაშველე! - ჰკითხა ზაალმა.

- მივაშველე, შენი ჭირიმე, მაგრამ მცურავები შემიშინდენ, ვეღარ შებედეს წყალში!.. ნამეტანი გადარეულია.

- ჩაატარა!

- შორს არ წაუღია! იქვე მოსახვევში. ხეებს რომ ხერგავს ხოლმე, ზედ მიაყარა...

- ეგებ გამოატანინო როგორმე, მადლია! - სთქვა ქალბატონმა.

- რაღა გამოსადეგი გახლავთ, შენი ჭირიმე! - კაი რამე კი გახლდათ!... ას ოქროდ მამა შვილს არ დაუთმობდა!...

- ხომ არ გადარეულხარ, მოურავო! - ბრძანა ვაჟბატონმა - მირონცხებულზე მაგრე გაგონილა ლაპარაკი!

- ვინ მირონცხებულა, შენი ჭირიმე! მე ცხენზე მოგახსენებთ, თვარა ის კაცი როდი დამხრჩვალა.

- როგორ თუ არ დამხრჩვალა?! - მიაყვირეს ორივემ.

- თქვენი რისხვა არა მქონდეს!... აქ რომ ჩაჰყო თავი წყალში, ე, იქ ამოჰყო, ჰა, იხვივით!... ცხენის დაღუპვას ჩივის: როგორ ვერ გადავარჩინეო, თვარა თვითონ, გინდ წყალიც არ გადასხმოდეს თავზე... გაწუწულა კი ძალიან და სახაბაზოში შევგზავნე თორნეზე გასაშრობად!...

- მადლობა ღმერთს! სწორედ კაი მახარობელი ხარ!... მიამა ჭეშმარიტად! ვინ არის და რა საქმე აქვს, ვერ გაიგე!

- ჯერ არა უთქვამს-რა, შენი ჭირიმე! თქვენ ნახვას კი ეჩქარება და, როგორც კი გაშრება, გაიხლებათ, თუ უბრძანებთ!

- ძალიან კარგი იქნება... შემომგვარე! - მოურავი გავიდა და ერისთავი კი გახარებული ეუბნებოდა თავის მეუღლეს: "არ ყოფილა უბრალო ვინმე! უკეთესი სიმარჯვე ღმერთმა შეარცხვინოს!... ხომ გაიგონე, მცურავებმა ვერ შებედეს შეცურვაო, და იმან კი ეს აზღვავებული არაგვი სიგრძისად გამოივლო ლაჯებში!.. სწორედ მოგახსენო, მეც გამიჭირდებოდა ჩემ სიყმაწვილეში მაგის გაბედვა!" მარიამმა გაიცინა და ჩაახველა.

- რას იცინი? გაგახსენდა განა, შენ რომ თავს გაწონებდი და ალაზანში ჩავაგდე ცხენი? ეჰ, ყოველიფერს თავისი დრო აქვს :- დაამატა ხვნეშით.

მოურავი შემოუძღვა ახალგაზრდა კაცს. ტანმაღალი, წელში წვრილი მხარბეჭიანი, ფაფანაკ-გადაგდებული, გაჩეჩილი თმით და გაწკვერტილის უღვაშებით ტიტველა პირზე, სწორედ სასიამოვნო შესახედავი იყო. მოხდენილად გადაიჯვარედინა ფეხები და თავყვანი სცა ერისთავს.

- გამარჯობა შენი! - უბრძანა ერისთავმა.

- ღმერთმა გამარჯვება ნუ მოგიშალოსთ, ჩემო ხელმწიფევ! მოახსენა მოსულმა და მეორედ სცა თავყვანი.

- მადლობა ღმერთს, რომ გადარჩენილხარ!.. რა გაჭირვება გადგა მისთანა, რომ განსაცდელში იგდებდი თავს?

- ჩემი განსაცდელი რაღა სახსენებელია, შენი ჭირიმე, მაშინ როდესაც მთელი საქრისტიანო განსაცდელშია ჩავარდნილი?!.. მასთანაც არ მეგონა, თუ ეს დღე დამადგებოდა... ცხენის იმედი მქონდა. ბევრჯერ შემიცურებია ჩემი "აფხაზურა" აღელვებულ ზღვაში და არა გამჭირვებია-რა, და დღეს კი ამ უბრალო წყალმა დაგვამარცხა. ალბათ წერა იყო! - სთქვა და ისეთი ამოიხვნეშა, თითქოს გულღვიძლი ამოატანაო! თვალეზზე ცრემლი მოადგა.

- შენ, როგორც გატყობ, ძალიან გებრალება შენი "აფხაზურა!".

- ძმასავით მყავდა, ჩემო ხელმწიფევ, თანშეზრდილი და შეჩვეული.

- თუ ზღვაში მისთანა არა იყო-რა, ხმელეთზე ჩემს "არაბულას" ვერავინ მისწვდება... სამაგიეროდ მიჩუქებია შენთვის!

ჭაბუკმა რამდენიმე ბიჯი წინ წადგა, ცალი მუხლი მოიყარა და ჩოხის კალთაზე აკოცა. მოურავი შეიმშუმუნა და შურით შეხედა დაჯილდოვებულს.

- მოურავო! - ბრძანა ზაალმა - ხომ გესმის?.. რას ყოყმობ? ზედაც შენი მოჭედილი უნაგირი დაადგი: შენ ჯერ არ გინდა და მერე სხვას გაჩუქებ.

- არ ემჯობინება, შენი ჭირიმე, რომ წითელი ლაფშა უბოძოთ?

- ვინა გკითხავს? შენ აასრულე, რასაც გიბრძანებენ!
- კი, შენი ჭირიმე, მაგრამ რომ არ იკარებს უნაგირს ის შეჩვენებული!...
 - როგორ თუ არ იკარებს?
 - არ იდგამს!... წელიწადია, ზედ არავინ შემჯდარა!.. ორ-ორ მეჯინიბეს ძლივს გამოჰყავს!..
 - შენ ჯავრი ნუ გაქვს! ამან იცის და იმ ცხენმა.
 - თუკი ვერ შეჯდება, რად უნდა?...
 - ჰმ! აჰა, ღმერთო, კიდევ თავისას ამბობს-სულელი არ მოჰკიანდება, თორემ გიჟის მოთვინიერება ყოველთვის შეიძლება. შენ რას იტყვი, ყმაწვილო?
 - მოვიხმარ ღვთისა და თქვენის მოწყალებით! რაშებს ხედნიან და ცხენი მისთანა რა იქნება, რომ ვერ დაიმორჩილოს კაცმა? - მოახსენა ღიმილით.
 - მეც აგრე მგონია. ღმერთმა მოგახმაროს! - ახლა კი მიაგმე, რისთვის გარჯილხარ და საიდან ხარ?
 - კახეთიდან გახლავარ!
 - კახეთიდან?! მერე და გზა შეკრული არ არის?
 - გახლავთ, მაგრამ მე კი ფირმანი მიჭირავს ხელში.
 - იმერელი უნდა იყო?
 - გახლავარ, მაგრამ დიდიხანია, რაც მოვშორდი იქაურობას და კახეთში ვარ: თქვენმა სიძემ - გაახლათ ჩემი თავი, ბიძინა ჩოლოყაშვილმა.
 - რა ამბავია?
 - წიგნი მოგართვათ და იქიდან გაიგებთ ყველაფერს, ჩემო ხელმწიფევ! - ამოიღო უბიდან წერილი და მიართვა, - ესეც ქალბატონმა მოართვა დიდ ქალბატონს...
 - საკვირველია, რომ არ დაგსველებია?..
 - გასანთლულ ტილოში გახლდათ გახვეული! - ფაცაფუცით გახსნა წიგნი ერისთავმა და დაუწყო კითხვა ჩუმად. მისმა მეუღლემ სათვალეებს დაუწყო ძებნა. მოურავი და იმერელი კი იდგნენ და შესჩერებოდნენ. კითხვის დროს ერისთავს აღელვება ეტყობოდა დრამდენჯერმე შეხედა იმერელს.
 - ხომ არ გადარეულა?!. რა მოსაფიქრებელია!.. - ჰკითხა ზაალმა. იმერელმა მოურავს შეხედა და ხმა არ ამოუღია... ერისთავი მიხვდა და დაითხოვა მოურავი. მარიამიც სათვალეების მოსაძებნად წავიდა. დარჩენ მარტო ორნი.
 - იწერება: "ქრისტიანობა ამოვარდაო, წირვა-ლოცვა აღარ არის, ზარების რეკვა აღარ ისმის, ხატები შეურაცხვეს და ტამრები გააუპატიურესო"... ეს ჩვენც გაგონილი გვქონდა, მაგრამ რა ვქნათ, რომ თავზევით ღონე აღარ არის!.. ღვთის რისხვა მომდგარია და უნდა ავიტანოთ, ღვთის ნებასვე უნდა მივინდოთ!

- მე რა მრჯის თქვენი სიტყვის შებრუნებას, შენი ჭირიმე, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ: "ურია იხრჩობოდა და ღმერთი ახსენა: მიშველეო! ღმერთმაც უბრძანა: ხელი გაანძრიე და გიშველიო!"

- ეგ ანდაზა კარგია, მაგრამ უფრო სხვა დროს!.. მარტო ხელის განძრევა ვეღარას გიშველის!.. მაინც რისი იმედი აქვს?

- ჯერ ღვთისა და მერე თქვენი... ხუთასი მეომარი თვითონ გამოჰყავს სულ დარჩეულები, ხუთას-ხუთასს ერისთავებიც ჰპირდებიან, - ეს ათას ხუთასი: ერთი ხუთასის იმედი თქვენგანაცა აქვს!..

- მერე-და ორი ათასის კაცით სამოცი ათასზე გალაშქრება რა მოსაფიქრებელია? სხვა რომ არა იყოს-რა, ისიც კმარა, რომ ალაზნის პირზე, გაღმა-გამოდმა, თხუთმეტი ათასი ულუსი სახლობს... დიდი და პატარა ყველა მეომარია.

- ორიათასი ქართველი ხუმრობა არ გახლავსთ, შენი ჭირიმე, თუ აქედან შემწეობაც იქნება. ნათქვამი გახლავსთ: "ცდა ბედის მონახევრეაო".

- ეგ ანდაზა ჩემისთანა ხნიერებზე აღარა სჭრის!.. ჩემი სიძე ჯერ კიდევ ყმაწვილია, გული საგულეს აქვს! - მე მიკვირს ქსნის ერისთვისაგან, როგორ დაეთანხმა?.. არ იცის, რომ მაგით იქ ყვენი ააშფოთებს და აქ ქართლის მეფეს გაარისხებს?

- გამარჯვებას რომ გაიგებს, ქართლის მეფეც აღარას იტყვის. მართალია, გათათრებულია, მაგრამ გული მაინც ჩვენსკენ უფრო აქვს და, რომ გამარჯვება ჩვენ დაგვრჩება ღვთით, ამაზე ეჭვი არ უნდა ვიქონიოთ.

- აბა, ჩემო იმერელო, ყმაწვილი ხარ და წინდახედულობა გაკლია. მთელმა კახეთმა ვერა უყო-რა და ახლა ორიათასი კაცით უპირებთ გადენას? აბა რა სათქმელია! ციხეები ხელში უჭირავთ და ქალაქი!.. ვერცარას კახეთს ვუშველით და ქართლსაც საფრთხეში ჩავაგდებთ. გამძვინებული ყვენი მიზეზს ეძებს, რომ ქართლსაც იდღე დააყენოს, რაც კახეთს! დღეს თუ კიდევ სული გვიდგას, ბატონი მეფის წინდახედულობის ბრალია. ღმერთმა დიდი დღე მისცეს ვახტანგ მეფეს!

- შაჰნავაზს?! ნაღვლიანის ღიმილით უპასუხა იმერელმა, და უნდოდა რაღაც მოეხსენებია, მაგრამ ამ დროს გიჟივით შემოვარდა კირილე მღვდელი და მოახსენა:

- ქსნის ერისთავები გაიხლენ, შენი ჭირიმე!

- ქსნის ერისთავები?... მობრძანდენ.

- ისინი გახლავან, შენი ჭირიმე, სწორედ ისინი, - იმეორებდა გულამოვარდნილი. - სწორედ ისინი ვნახე!.. დიდება შენს საკვირველებას, უფალო!..

- მღვდელო, შენ როგორღაც ვერა ხარ შენს გონებაზე?

- თქვენი რისხვა ნუ მომცემბა, ისინი არიან, სწორედ ისინი!

ვიცანი!

- დიდი საქმე მომხდარა! რა ვქნათ მერე, რომ იცანი... ახა, ღმერთო! რას გაჩერებულხარ? წადი, სთხოვე მობრძანდენ: შეუძეხი სასტუმროში და მეც ახლავე მოვალ. ქალბატონს შეატყობინეთ!.. შენ, ჩემო იმერელო, მიდი მოურავთან, მოიცადე, სანამ პასუხს მივწერდე ჩემ სიძეს... ეს ერისთავებიც უმიზეზოდ არ უნდა იყონ ჩემთან მოსული...- ჩაილაპარაკა თავისთვის და შევიდა ოთახში.

მთელი ოჯახი ფეხზე დადგა. ფარეშები გარბი-გამორბოდენ აქეთ-იქით: მზარეულებმა ნებიერი წამოაქციეს, ხაბაზებმა თორნე ჩაუკიდეს: გამდელები დატრიალდენ და შეიქნა ერთი ალიაქოთი. მოურავი დიდი გულმოდგინებით შეჰყვიროდა ხან ერთსა და ხან მეორეს: „არიქა, მიშველეთ!.. აბა, გაისარჯეთ! არ შემარცხვინოთ!.. აბა, თქვენ იცითო!“ და სხვანი. ამაებს ძალიან გულმოდგინებით იძახოდა, მაგრამ თვითონ კი ერთ ალაგს იდგა. და არ ინძრეოდა, არც ის იცოდა, ვის რა უნდა გაეკეთებია და ვინ რა საქმეზე მიდიოდა... ის მხოლოდ ისე, როგორც მოურავის რიგი და წესი მოითხოვდა, ასე იჩარჩებოდა, რომ მისი კიჟინა გაეგონათ და ერთგულებაში ჩამოერთმიათ. ცხვრები მოაბღავლეს, ქათმები ააკრიახეს, ბატინდაური მორეკეს. იყო ერთი ფაცა-ფუცი და მზადება. მოურავი ხან იმას დახვდებოდა წინ და ხან ამას. სინჯავდა საკლავებს, სიმსუქნე ხომ არ აკლიათო, და ოფლს იწურავდა.

ამ დროს ერისთავები, სტუმრები და მასპინძელი, სამივე ერთად იჯდნენ სასტუმრო ოთახში ტახტზე ფეხმორთხმით და გაცხარებული საუბარი ჰქონდათ. ერთი მათგანი, ახოვანი მოხუცებული, გაჩუმებული იყო და თავისქნევით ეთანხმებოდა ახალგაზრდა კაცს, გაცხარებით მოლაპარაკეს.

- შალვა ჯერ ყმაწვილია და გულის აუყოლობა მაგისტვის ძნელია, ჩემი სიძე ბიძინაც არ არის დიდი ხნის... მასთანაც ყოველდღე უყურებს თავის თვალთ ქვეყნის უბედურებას და თვითონაც თავს იმეტებს. მაგრამ შენ კი, მიკვირს, ჩემო ელიზბარ, - მიუბრუნდა მოხუცს ზაალი - ლხინი ბევრი გინახავს და ჭირი კიდევ მეტი აგიტანია!.. მადლობა ღმერთს, გამოცდილება არ გაკლია, და როგორ გაივლეთ გუნებაში მაგისტანა ძნელი საქმე?

- რა ვქნა ჩემო ზაალ?.. მეც ბევრი ვურჩიე ამ ჩემს ძმისწულს და შვილობილს, მაგრამ რომ ვერა შევასმინე-რა?.. დაუჟინია: მართო წავალო!.. და მასთანაც, ღმერთთან სწორი სჯობს, მეც მიჯდება ჭკუაში ამ ყმაწვილების განზრახვა!.. ამისთანა სიცოცხლეს სიკვდილი სჯობია! საქრისტიანო უნდა იმხოვოდეს და ჩვენ აქ უნდა ვისხდეთ გულხელდაკრეფილი?.. "უგანგებოდ ვერას მიზმენ, გინდ შემებან ხმელთა სპანიო!" ჩვენც მივენდოთ განგებას!

- კი, მაგრამ განგებას უნდა დავაცადოთ... დღეს ასეა, ხვალ ისე იქნება: აი, გუშინ რა ავდარი იყო და დღეს რა დარია! - დრო-

საც შერჩევა უნდა.

- უკეთეს დროს ჩვენ ვეღარ ჩავიგდებთ ხელში, - წამოიძახა ცხარედ შალვამ. - კახელების გულისგატეხა ქართლსაც გადაედება!.. ჯერ კიდევ, სანამ სასოება არ წაჰკვეთიათ და კიდევ რაღაც იმედი აქვთ კახელებს, ჩვენც უნდა მივეშველოთ!.. თუ ვერ გავიმარჯვებთ, სახელოვნად მაინც დავიხოცებით: "სჯობს სიცოცხლესა ნამრახსა სიკვდილი სახელოვანიო!"

- დიახ, კარგი კაცის ნათქვამია ეგ სიტყვები, მაგრამ არც იმას უმომღვრებია ცუდად, ვინც სთქვა: "სიფრთხილეს თავი არა სტკივაო".

- კი, მაგრამ ხანდახან სიფრთხილე სიფრთხილის განაყოფია! - ჩაილაპარაკა ღიმილით ელიზბარმა და სიამოვნებით შეხედა შალვას.

- აგულიანებ! - სთქვა წყენით ზაალმა: - თქვენ შეგიძლიათ თქვენი თავი გასწიროთ, მაგრამ ქვეყანას რას ერჩით! იმას აღარას ჰკითხავთ!.. ორიათასი მხედარი იქ გავწყვიტოთ... ჩავკლათ! აქ ვინდა დავახვედროთ, როცა გარისხებული ჩვენზე მოვლენ!.. მაგ ურჩობით მეფეს გავიწყრომებთ და მეტი არა გამოვა-რა... ჯერ, ასეა თუ ისე, თავის წინდახედულობით ბატონმა მეფემ ქართლი შეინახა. ქვეყნის გული მოგებული აქოს და ჩვენ რათ გავუხდეთ მიზეზად, რომ ამდენი ხნის მეცადინეობამ ჩალად ჩაუაროს!

- ვაი, ამისთანა ქვეყნის შენახვას!.. - წამოიძახა ცხარედ კიდევ შალვამ. - კახეთი გათათრდა: ქართლის მეფე, მირონცხებული ვახტანგ, დაცვეთილ შაჰნავაზად გადაიქცა... სამოც ქალ-ვაჟს გარდა, დღეს კიდევ ორი იმდენს ვაგზავნით ხარკად ყოველწლივით... ქვეყანა გოდებით აივსო, - მეტი უბედურება რაღა დაადგება ქვეყანას!.. დღეს თუ ხვალ, ქართლიც აღარ იქნება, ისიც კახეთივით აოხრდება. მხოლოდ ის იქნება, რომ კახელებმა სახელი მაინც ნახეს, ხორცი გასწირეს და სული გადაირჩინეს, და ჩვენ კი სულსაც ვიწყემენდავთ!..

- მართალია, - დაამატა ელიზბარმა, - "მტერი მოყვრულად მოსული მტერზედაც უარესიაო!" - შაჰ-აბაზის მელაკულობა პირველი არ არის... მანამდე ეფერება შაჰნავაზს, სანამ ესაჭიროება და მერე კი უკუაგდება! უნდა, რომ ჯერ კახეთი ჩაჰყლაპოს ხელშეუშლელად და მერე ქართლსაც მისწვდება... მტერი პირდაპირი ისე საშიში არ არის, როგორც მოყვრულად შინ მელასავით შემოპარული.

- ჭემმარიტად მაკვირვებს თქვენი განზრახვა!.. მე ჩემის მხრით ვერც არას გავბედავ და უარს შევუთვლი იმ ჩემ სიძეს და თქვენ კი ღმერთმა ხელი მოგიმართოთ! არ ინანოთ ბოლოს კი!

დიდხანს გასტანა მათმა საუბარმა. შალვა ცხარობდა, ზაალ მოთმინებიდან გამოდიოდა და ელიზბარი ორ ცეცხლ შუა იყო, ორივე მხარეს აგონგროვებდა, რაც კი მოხერხდებოდა. ბოლოს იქამდე მიდგა საქმე, რომ ქსნის ერისთავები უსადილოდ აპირებდნენ

წასვლას... უკმაყოფილოდ წამოდგენ ზეზე, მაგრამ კარი გაიღო და შემოვიდა მარიამი. ხელში წმინდა გიორგის ხატი ეჭირა: "ღმერთმა კეთილად დააგვირგვინოს ეგ თქვენი ქრისტიანული განზრახვა და ეს იყოს თქვენი წინამძღოლი!" - დაუსვენა ხატი. სამივე ზეზე წამო-დგა გაკვირვებული. „ჩემო ბატონო! - მიუბრუნდა ქმარს - ქვეყ-ნიური გონება ცამდისაც რომ უწევდეს, მაინც ვერ მისწვდება ღვთის განგებას!.. ნუ ეწინააღმდეგები და ეურჩები ამათ სურვილს, რომე-ლიც იქ თურმე, ცაში, დასკვნილა და აქ მხოლოდ საგულისხმოდ გადმოტანილა!.. შემოდი, მამაო, და ამხილე! "... გასძახა მარიამმა. შემოვიდა კირილე და გაჩერდა. ერისთავები ერთმანეთს შეჩერებო-დენ, თითქო ეკითხებოდენ: რა ამბავიაო? - „აბა მამაო, რას იტყვი?" განაგრძო მარიამმა.

- ეგენი გახლავან. შენი ჭირიმე, ვიცანი!..

- მღვდელი, რას დაგიჟინია: ვიცანიო? ეს მეორედ ამბობ...
რა იქნათ მერე, რომ იცანი?.. გამოცანა გერგება, თუ? ჰკითხა გულ-

მოსულმა ზაალმა.

- ავი მოგახსენეთ, ბატონო, ისინი არიან მეთქი!..

- ხომ არ გადარეულხარ?.. მეც ვიცი, ვინც ბრძანდებიან.

- არა, ბატონო, მე ხომ მაგას არ მოგახსენებ!..

- რა დაგემართა? როგორ ვერ გაიგე? სიზმარში რომ ნახა...

გააწყვეტინა მარიამმა.

- სიზ... მარ... ში?!.. - გაოცებით იკითხა ერისთავმა და პირი

გააღო.

- დიახ, ჩემო ბატონო! - სთქვა კირილემ და მოჰყვა თავიდან სიზმარს... ერისთავები გაოცებით უგდებდენ ყურს. როცა მივიდა კირილე იმ ადგილამდე, სადაც საყდარში შესულმა გმირები დახო-ცილი ნახა, ზაალმა უცბად გააწყვეტინა სიტყვა: მესამე? მესამე ვინ იყო? ველარ იცანი?..

- ახლა ესენი რომ ვნახე, ისიც მომაგონდა..- თქვენი სიძე გახლ-დათ, სწორედ ის იყო!..

- ბიძინა ჩოლოყაშვილი? მე ხომ არ გინახავარ?

- არა, შენი ჭირიმე, თქვენ იქ არ ბრძანებულხართ!.. - "და ოს უცხო მხედარიც ეს იქნებოდა! მიაშვირა ხელი მარიამმა წმინდა გიორგის - გწყალობდესთ და გიწინამძღვროსთო!"... - ერისთავები გაქვავებულსავით იდგნენ საგონებელში ჩავარდნილი და ხმას ველარ იღებდენ. ბოლოს ელიზბარი მოუბრუნდა ზაალს: "ახლა რაღას იტყვი?"

- იყავნ ნება უფლისა! რაღა მეთქმის?.. აქ წინდაწინვე სასწა-ულსა ვხედავთ... თქვენ სამიცა კმარხართ! ხომ ხედავთ, მე ნამე-ტანი ვყოფილვარ... მე მეფის ურჩი ვერ გავხდები... მაგრამ თუ კი-რილე მოძღვრის შეგონებით ჩემი საყმოდან წამოგყვებათ ვინმე, არ დავუშლი, მით უფრო, რომ მე არა ვიცი-რა! - გაიცინა და ჩაილა-

პარაკა: - მამაო კირილე, იმედია, შენ თუ შეაგონებ და ჯვრით სელში წინ წაუძღვები, წაგყვებიან.

- ღმერთო შენით!..-სთქვა კირილემ, გამოისახა პირჯვარი და ემთხვია ხატს.

- ამინ!- გაიმეორეს ერისთავებმა და ემთხვიენ ისინიც... მერე დასხდენ და შეუდგენ თათბირს: მოილაპარაკეს, დრო დანიშნეს, მაგრამ გააფრთხილეს კი ერთმანეთი. რომ ეს საქმე საიდუმლოდ ყოფილიყო. სპარსელების სახელიც არ უნდა ხსენებულიყო და მიზეზად იმერლები გამოეგონებიათ, რადგანაც ისინი იმ დროს დადიანზე ეპირებოდენ გალაშქრებას. სიზმრით გამხნეებულსა და დაიმედებულ ერისთავების სიხარულს საზღვარი აღარ ჰქონდა. გაიმართა ლხინი როგორც არაგვის, ისე ქსნის ერისთავების საკადრისი. მზის გადახრამდე შეექცენ და მერე გაუდგენ გზას. მეორე დღეს იმერელმაც ჩაიდვა უბეში სადასტურო წერილი, ჩოლოყაშვილთან გატანებული, გააცურვა თავისი ახალი ბედაური "არაბულა" და იმ გზითვე წავიდა, რა გზითაც მოდიოდა... მოურავი შესჩერებოდა გამოდმიდან და გულზე მუჟს" ირტყამდა: "ვაი, შენს ტყავს!.. ბატონს იმისთანა ბედაური გამოალალა მის გახრეკილ ბახში და მე ზედაც აღარ შემომხედაო" - წუწუნებდა გულდაწყვეტილი და აქეთ-იქით აქნევდა თავს.

თავი მესამე

ერთ დროს საწერეთლოში ბევრი გამოჩენილი აზნაურიშვილი იყო, მაგრამ ბაქარა ბაქრამეს კი ვერავინ შეედრებოდა. მეფის ერთგულმა, ბატონის მორჩილმა და ქვეყნის მოყვარულმა გვარიც კი დააწინაურა, არა თუ თავისი სახლი. წერეთლის მოურავობამ მაინც სულ ფეხზე დააყენა. ერთადერთი სამწუხარო მისი ის იყო, რომ შვილი არა ჰრჩებოდა, მაგრამ, როცა, მეზობლების რჩევით, ახალშობილს "გლახა" დაარქვა და ღვთის სახელობაზე გაუშვა, ისიც მართლა ჩიტივით წამოეხარდა. ვაჟს კიდევ ორი ქალიც თან მოჰყვდა ტყუპად და ამან ხომ სულმთლად დააგვირგვინა მისი ბედნიერება. მაგრამ "სოფელი განა დიდხანს ვისმეს ახარებსო" მართალი ნათქვამია: "ერთი ხიდან ჯვარიც გამოვა და ბარიცო!".. სულ სხვანაირი კაცი იყო მისი უმცროსი ძმა კიკო!.. ოჯახზე გულავარდნილი და გარეწარი, ამბობდა გუნებაში: "სადაც კვამლი მაღალიო, მეც იმისი მაყარო" და ლხინი, ან დღეობა არსად გაუცდებოდა. აქეთ-იქით ხეტიალში ერთხელ სადღაც სახადს გადაეყარა და შინ საორმოცო სნება შემოიტანა. თვითონ მოიხადა, მაგრამ ძმა-რძალი კი ორივე ერთი კვირის განმავლობაში გამოათხოვა წუთისოფელს დარჩენ ობლები ბიძის საპატრონოდ. კიკო დააწვა სავსე ოჯახს თავზე და ნელნელა გაუტკბა ბატონობა.

პატარა ქალები გააზარა ღვიმის მონასტერში და ვაჟი კი მიუშვა

ნებაზე, რომ, ეგები ფეხი სადმე წაამტვრიოს, საფრთხეში ჩავარდეს და ოჯახი მე დამრჩეს საკუთრადო! მაგრამ ნათქვამია. "კვიცი გვარზე წავაო": დღითი-დღე პატარა გლახუკი სიკეთეში შედიოდა და თექვსმეტი წლისას იმ ახლო-მახლოში ვერავინ სჯობდა ერთხელ სასახლეში მიმავალმა შენიშნა, რომ დიდი და პატარა, ბატონ-ყმინა, ყველა ერთად ეზოს-ხეს გარს ეხვეოდენ. ჭიშკარს რომ მიუახლოვდა, გადახტა, ცხენი ყორეზე მიაბა და ქვეითად ეახლა ბატონს. "ოჰ, გამარჯობა შენი! - მიაყვირა წერეთელმა, - სწორედ კაი დროს მოხვედი!.. გაქებენ და, თუ მართალია, ახლა გამოჩნდება: ქორი ჩამოევიდა ხის წვეროზე და უნდა აუშვა როგორმე.

- ბატონი ბრძანდებით! ასვლით ავალ ხეზე, მაგრამ იშტო რომ ვეღარ მიმაგრებს წვეროში!

- ჰო და, საქმეც ეგ არის, - მიაძახეს აქეთ-იქიდან კარისკაცებმა, - თვარა ასვლით განა ჩვენ კი ვერ ავიდოდით!

- არა, სხვა რამე უნდა იფიქრო! - დაამატა ბატონმა.

- მაშ, მეტი აღარა გაეწყობა-რა, თოფით უნდა ავუშვა.-მოახსენა გლახუკმა.

- თოფით! ქორი კი არ მომიკლა!

- რა ბრძანებაა! - ღიმილით უთხრა ახალგაზრდა ბაქრაძემ და გადმოიღო თოფი, რომელსაც, იმ დროის მიხედულობით, არ იშორებდა და სულ თან დაჰქონდა. გადგა განზე, წამოიჩოქა ცალ მუხლზე და ამოიღო ნიშანში. ყველამ სული გაიკმინდა. დაიჭეჭა თოფმა დაბლა და მაღლა ქორმა შეიფრთქილა.

- ვეჰ, წაგიხდა! - მიაყვირა წერეთელმა.

- რათა, შენი ჭირიმე!.. ქორი ორივე ფეხებით გახლავსთ ჩამოკიდებული, გაფარჩხულად, და ერთი ტყვია ორივე თასმას ხომ ვერ მიუდგებოდა! მარჯვენა შევწყვიტე და ახლა მარცხენას ვესვრი! - გატენა მეორედ თოფი და ესროლა. ქორი დაბლა დაეშვა, მაგრამ ჯერ შუამდისაც არ ჩამოსულიყო, რომ უცბად ჰაერშივე გადატრიალდა და ჰკრა ცაში კამარა. გაფრენილ ქორს ბაზიერები დაედევნენ. ყველას ძალიან გაუკვირდა ეს სიმარჯვე ახალგაზრდა მეთოფის, მაგრამ თვითონ იმას არც-კი შეუმჩნევია, თოფს დაუწყო ფერვა.

- გამოიტანეთ ჩემი ყირიმი! ნათქვამია: „თოფი მეთოფეს და მეთოფე სოფელსო“. სწორედ შენი საკადრისი ყოფილა ის თოფი, და ღმერთმაც შენ მოგახმაროს! - სთქვა წერეთელმა. გამოიტანეს წვრილლულიანი, სულ ოქროთი შემოსალტული, გრძელი თოფი და გადასცეს მეთოფეს.

სასახლეში ბევრს არავის დარჩენია სასიამოვნოდ ახალგაზრდა გლახუკის გამარჯვება, მაგრამ მაგიერად ერთი ვინმე კი სულ სხვა გუნებაზე დააყენა: კოშკიდან თურმე გადმომდგარიყო ახალგაზრდა წერეთლის ქალი და სარკმელში უყურებდა გულისფრიალით ამ ამ-

ბავს: გაგონილი ჰქონდა ახალგაზრდა ბაქრამას ქება გულში გასავლელად, მაგრამ დღევანდელმა ნანახმა კი ისე გაიტაცა, რომ თავი ვეღარ შეიმაგრა და სატრფიალოდ გადაუშალა გული.

ტყუილად არ სჩიოდა ძველად სამღვდელოება, რომ "ვეფხისტყაოსანი" სახარებაზე უფრო გაუტკბა ქვეყანასო: საუკუნეებია განმავლობაში, დიდი და პატარა, ყველა იმას ეწაფებოდა: კაცები ტარიელ-ავთანდილსა ჰბამავდენ, ქალები ნესტან-თინათინობას სცდილობდენ, მეფე და კარისკაცები-როსტევეან-სოგრატობაზე სდებდენ თავს, მსახურნი შერმადინობდენ და მოახლე-გამდლები კი ასმათობას სჩემობდენ. აქაც, ამ შემთხვევაში, წერეთლის ქალს გამოუჩნდა ასმათი და გაიმართა მიწერ-მოწერა. სიყვარულის უმეცარმა, ახალგაზრდა ბაქრამემ იგრძნო პირველად უცნაური რამ, გაიმსჭვალა სულიან-ხორციანა, მიჰყვა სიყვარულის მდინარეს, გადაჰყვა საჩქეფს და შეტოპა მორევში. გუნება შეეცვალა, ჩვეულებრივ რამეებს თავი დაანება და მარტო ხალვას ეძლეოდა. "შორით ბნედა, შორით კვნესაო" – ამბობდა გუნებაში და სატრფოს საიდუმლოდ ითვალისწინებდა. იმ დროის ქალები პირობას უდებდენ საყვარლებს: "გვიჩვენეთ საქმენი საგმირონიო". ეს პირობა ჩვეულებისამებრ ახალ შეყვარებულსაც დაუდეს, მაგრამ სად იყო იმ ახლომახლო მისი საასპარეზო? მაშინ კახეთში თათრობა იყო და დიდი და პატარა იქ სპარსელების უღელს ეწეოდა, – განსაკუთრებით თავად-აზნაურობა. ეურჩებოდენ მხოლოდ ზოგიერთები აქა-იქ და მათ რიცხვში ახმეტის ბატონი, ბიძინა ჩოლოყაშვილი, ყველაზე უფრო შეუპოვარი იყო. იმის გმირობის ხმა იმერეთამდისაც უწევდა და, აი, ამას მიმართა ახალმა ავთანდილმა. მოემზადა საუცხოვოდ, გამოეწყო სამგზავროდ, შეიკაზმა "აფხაზურა" და გაემურა აღმოსავლეთისაკენ. გზაში სევდები შემოაწვა, სამშობლოს დატოვება გულსა სწყვეტდა და საყვარლის მოშორება ზედ ტანჯვის ცეცხლს აკვესებდა. მიდიოდა და მიდილინებდა:

"ვა, სოფელო, რაშიგან ხარ?=
რას გვაბრუნებ, რა ზნე გჭირსა?=
ყოვლი შენი მონდობილი,
ნიადაგმცა ჩემებრ სტირსა.
სად წაიყვან სადაურსა,
სად აღუფხვრი სადით ძირსა" – ო...

შეჰკვნესოდა მთვარეს და შესჩიოდა ვარსკვლავებს. თვალზე ცრემლი ადგებოდა, მაგრამ, რომ მოაგონდებოდა უკანასკნელი ლექსის ხანა:

"მაგრამ ღმერთი არ გასწირავს
კაცსა შენგან განაწირსა" – ო,

იმედი აფრთოვანებდა და გაორკეცებული სურვილით მიაჩქარებდა თავის ბედაურს. მისი "აფხაზურაც", გაიგონებდა თუ არა მათრახის ტკრციალს, თითქო მიუხვდა პატრონს გულისპასუხსო, ყურებგაცქვეტილი, გედივით მოიღერებდა კასერს, აქეთ-იქით ერთს შეიკუნტრუმ-შემოიკუნტრუმებდა და მერე გასწევდა პირდაპირ, თითქო უნდა, რომ გულმკერდით მთა და ველი გაიტანოსო.

თავი მეოთხე

კახეთის მეფე, თეიმურაზ პირველი, დავით წინასწარმეტყველს ეტოლებოდა თავის გუნებაში: "ის ჩემი წინაპარი და მე მისი ჩამომავალი, ისიც გვირგვინოსანი-მგოსანი და მეცო" - ჰფიქრობდა და ის-კი ავიწყდებოდა, რომ დავით მეფობდა უმაღლესად ჩაგონებული და თეიმურაზი მხოლოდ ქვეშევრდომთაგან უმდაბლესად შეგონებული: ის ებრძოდა "ამალეკთა" და ეს აქ - თათარ-ლეკთა!.. პოლიტიკაში პოეტობდა, პოეზიაში პოლიტიკობდა ის დალოცვილი და მით საზარელ მომავალს უმზადებდა სამეფოს. ამას ატყობდენ ზოგიერთები, მაგრამ ვინ გაჰხედავდა ცხადად მხილებას? - და ჩუმად კი აქა-იქ საყვედურები ისმოდა.

ზამთრის პირი იყო. გამხიარულებული ბუხარი გუგუნებდა და კოპიტის შემას ტკაცა-ტკუცი გაჰქონდა... ერთი ყმაწვილი კაცი მისჯდომოდა ბუხარს და ნაკვეცხლებს დაშტერებოდა. იქვე, მახლობლად, ტახტზე მხარ-თემოს წამოწოლილიყო მოხუცი და პირისახეს ათამაშებდა, - ეტყობოდა, რომ თავის გულში რაღაცას საუბრობდა. უცბად აიღო თავი ახალგაზრდამ და ჰკითხა მოხუცს:

- რა ამბავია, რომ ეს ერთი ხანია ბატონი სადარბაზოდ აღარ დაბრძანდება?.. ჩაუკეტია კარები და ჩამწყვდეულა!..

- სტვირის გუდას თუ ჰბერავს!..-უპასუხა მოხუცმა ცივად.

- გუდას?!...

- ჰო! შარშან გაზაფხულზე ჩაიკეტა და "ლეილ-მეჯნუნისანი" დაგვიწერა, ერთხელაც ზაფხულში - "შამი-ფარვანისანი", მეორედ შემოდგომას-"ხილთა-ქება" და ახლაც უთუოდ ზამთრის შესაფერსა სწერს რასმე...

- მაგითი არა დაშავდება-რა!.. სწეროს! მოცლის დროს ეგეც კარგია.

- მოცლის დროს?! მერე-და მეფე და მოცლის დრო ვის გაუგონია?.. არა, შვილო!.. მეფე რომ "პიიპუუ-პიიპუს" დაუკრავს, მაშინ მისი სამეფო „ვაი-ვაის" იმღერებს.

- დავით აღმაშენებელიც მწერალი იყო, მაგრამ სამეფოსთვის არა დაუკლია-რა.

- აღმაშენებელი წინასწარმეტყველსა ჰბამავდა, ადიდებდა ყოვლის შემოქმედს: მისი იამბიკო ლოცვა იყო და ამისი შაირები კი

ლაზღანდარობაა!..

- რუსთველს ეჯიბრება.

- ჰმ! უკვდავების წყარო და ნამალადევი ჭა ერთმანეთს ვინ შეადარა?!..

- აგრე ჰკითხე კარისკაცებს!.. მაგრე არ არწმუნებენ.

- კიდევ ეგ არის, შვილო, რომ პირფერობა ახდენს საქმეს! პირმოთნეობა და ფარისევლობა საზოგადოდ კარისკაცების ხელო-ზაა, მაგრამ მეფისაგან კი მიკვირს, რომ სტყუვდება.

- ალბად სნეულებაა, იმ ერთის ზღაპრული მზეთუნახავისა არ-იყოს.

- როგორ თუ მზეთუნახავის!

- არ გაგიგონია, თუ აღარ გახსოვს! ერთი მზეთუნახავი თურ-მე ყოველ დილ-დილობით მიდიოდა წყაროსთან და, პირს რომ და-იბანდა, ეკითხებოდა ხოლმე წყაროს: "წყაროვ! მე ვჯობივარ, მზე, თუ მთვარე!" - "შენც კარგი ხარ, მზეც და მთვარეცო, მაგრამ ეთერი კი-ყველას გჯობიათო", - ესმოდა პასუხად და ეყრებოდა გულს. ბატონ მეფესაც სწორედ მასე ემართება: რომ რამეს დას-წერს, ეკითხება თავის გულს: მე ვჯობივარ, ჩახრუხა, თუ შავთე-ლიო! "შენც კარგი ხარ, ჩახრუხაც და შავთელიცო, მაგრამ რუს-თველი კი ყველას გჯობიათო", - უჩურჩულებს გონება და რუსთ-ველის მოქიშპეს შურით ევსება გული.

- უბედურებაც ეგ არის, შვილო: გულში რომ შური შევა, მა-შინ სულიც დასნეულდება! დიდი ცოდვაა, შვილო, შურიანობა და ჩვენ სამეფო ოჯახს რაღა ცოდვის მიმატება ეჭირვება! განსვენე-ბული პაპამაგისი სულ იმას სჩიოდა, რომ ხალხი გამრავლდა, ქვე-ყანა გაშენდა და ჩემ კახეთში სანადირო ადგილები აღარსად დამრ-ჩაო!.. ამ საყვედურებით აწყენია ღმერთს და კიდევ გადახდა: დღემ-დის ვის გაუგონია საქართველოში, რომ შვილი მამას დასტაკებო-დეს, და ის კი მისმა შვილმა, დავით მეფემ, ამ თეიმურაზის მამამ ციხეში ჩაამწყვდია: - მეორე შვილმა, გაურჯულოებულმა კოსტან-ტინემ, მოჰკლა და თავისი ძმა გიორგიც თან მიაყოლა!.. აი რა დი-დი ცოდვა ტრიალებს მათ ოჯახში, შვილო! სისხლი მართებს და დიდი მსხვერპლიც არის საჭირო, რომ გაიწმინდოს!.. - დაამატა ამოოხვრით მოხუცმა და გამოისახა პირჯვარი.

- ღმერთმა შეუნდოს იმ ოჯახს და ნუ მოჰკითხოს მამა-პაპის ცოდვა ჩვენ ბატონ მეფეს! და თუ მოჰკითხოს მაინც, მის სამეფოს კი ააშოროს რისხვა! - სთქვა ახალგაზრდამ მწუხარებით და მოიხა-და ქული.

- ამინ! - დაამატა მოხუცმა და ხელაპყრობით მაღლა ზეცისკენ აიხედა.

სწორედ იმ დროს, როცა ორი დარბაისელი მამა-შვილი ბუხრის წინ საყვედურობდნენ, თეიმურაზ მეფე მართლა ჩაკეტილში იჯდა

მარტოდმარტო, დიდ საგონებელში ჩავარდნილი, მაგრამ რუსთველზე არ ჰფიქრობდა. წინ ედვა ორი წერილი: ერთი ჩრდილოეთიდან და მეორე აღმოსავლეთიდან გამოგზავნილი. პირველი ტკბილი იყო, ალერსიანი და იმედით გამამხნეველი, მეორე-რჩევა-საყვედურები და მუქარით სავსე; ერთი გულში უხიციანებდა, და მეორე კი გულზე ჰკბენდა: "თეიმურაზ-ხან, - სწერდა შაჰ-აბაზ პირველი, - შევიტყე, რომ პაპაშენის კვალს შესდგომიხარ და გადამთიელი გინდა კარზე მომაცენო საჭირბოროტოდ, მაგრამ სანამ მე მომადგებოდენ, ხომ შენი სამეფო უნდა დაუდვა გზად და ხიდად და მიკვირს, რომ, ჩემთან ერთად ძმასავით თანშეზრდილს, ჭკუა-გონება დაგკარგვია! ჩვენი ძმური კავშირი უძველეს დროიდან დღემდე მტკიცედ შენახულა და ახლა რაღად უნდა გაწყდეს? მართალია, ჩვენი დიდი სახელი ადევს თქვენს პატარა სამეფოს, მაგრამ საქმით ხომ დამოუკიდებელი ხართ და არავინ ეხება თქვენს რჯულს, ენას, ეროვნებას, ზნე-ჩვეულებას და წეს-წყობილებას? მართალია, სპარსეთის "ვალლად" ითვლები, მაგრამ ესეც თქვენსავე სასიკეთოდ: ასე რომ არ ყოფილიყო და ჩვენი დასახელებული არ ყოფილიყავით, ვინ იცის, აქამდის რამდენჯერ აგაოხრებდენ თურქები, და დღეს კი, ჩვენი შიშითა და მორიდებით, ხვანთქარს თქვენი ბუზიც ვეღარ აუფრენია. ხარკს თუ იტყვი, აბა რა სახსენებელია ხარკად სამოცი ზონა*, "ახალგაზრდა ქართველი ქალი, მაშინ როდესაც სამაგიეროდ ჩვენგან ათასთუმნობით მიგაქვსთ და ხალათი კიდევ ზედმეტია. თეიმურაზ-ხან! გადაიგდე გულიდან ეგ ორივესათვის მავნებელი სურვილი, თვარა, თავმან ჩემმან, ვეღარ გადაურჩეთ ჩემს სამართლიან რისხვას, ვეღარც შენ და ვეღარც შენი სამეფო!"...

ეს წერილი რომ წაიკითხა, თეიმურაზმა თავი ჩალუნა და ღრმად ჩაფიქრდა. ბოლოს, თითქოს რაღაცამ გამოაფხიზლაო, უცბად გასწორდა, დაიყვირა: არა! არა! გათავებული საქმეა... აქ ფეილამბარია თავმდეები და იქ-კი ჯვარი და სახარება!.. პირველს რომ დავერწმუნო და მეორეს არ ვენდო, ეს ხომ რჯულის გმობა იქნება?! უნდა გადაწყდეს... რაც მოხდეს, მოხდეს!.. ეს პატარა კახეთიც ხომ ნაწილია იმ დიდი საქართველოსი, რომელიც წილად ჰხვდა ღვთისმშობელს, და დედაღვთისა განა ხელს აიღებს თავის საუფლისწულოზე? ცოდვია აქ იჭვიანობა! არ ეკადრება საქრისტიანოს, რომ გულგრილად აიტანოს მაჰმადიანების მედიდურობა: წამიერმა ჭირმა, დროებითმა უბედურობამ როგორ უნდა გაუტეხოს გული მორწმუნეს?! გამოცდა იგივე გამობრძმედაა: მისგან რჩეული ხალხი ღმერთმა არ ჩაჰყარა ეგვიპტის ტყვეობაში და მანვე არ დაუბრუნა

* ზონა, ანუ სონა სპარსულად მშვენიერსა ჰნიშნავს და სპარსელებია ასე ეძახდნენ საქართველოდან წაყვანილ ქალებს (ავტ.).

აღთქმული მხარე და დაუჯინა სამეფო ტახტზე ჩემი წინაპარი დავითი! = დღესაც შეურყეველი იქნებოდა მათი სამეფო, თუ რომ ღმერთი, ქრისტედ მოვლენილი. ეცნოთ მედ ღვთისად და არ გასდგომოდენ! შორს!.. შორს ჩემგან, იქვიანობავ! მრწამს და აღვიარებ, რომ მომავალი ქრისტიანობისაა! დღესვე შევყრი დარბაზს და გადავაწყვეტინებ, რომ ორივემ თავ-თავისი საკადრისი პასუხი მიიღოს და, ღმერთო, შენით!..-სთქვა, გამოისახა პირჯვარი და შეაჩერდა სახატეს.

ამავე დღეს დარბაზმა ხმის უმეტესობით გარდასწყვიტა, რომ გაეწყვიტა კავშირი სპარსეთთან და მიჰკედლებოდა ჩრდილოეთს...

თავი მეხუთე

მრისხანებით აღტაცებული შაჰ-აბაზი ცეცხლითა და მახვილით შემოეჭრა კახეთს და მუსრი გაავლო: ციხე-ქალაქები დააქცია, სოფლები ააოხრა, ტაძრები დაანგრია და შებღალა. ვინც-კი მთაში ვერ გაასწრო და გაუხიზნავი დარჩა - დაიღუპა. სიბრალული აღარსად იყო და მდინარეებს სისხლის ღვარი ერთოდა. ამ უბედურებამ ლანგ-თემურის დროებასაც კი გადააჭარბა... მძვინვარე შაჰიმ. რაც გასწყვიტა, გასწყვიტა და, რაც არა, ათასობით და ათიათასობით სპარსეთში გადაასახლა! ამათ მოადგილედ ულუსები გადმოასახლა და გაღმა-გამოღმა ალაზნის პირები დაიჭირა. მაჰმადიანები ყოველის მხრით ულოცავდენ გამარჯვებას ირანის ლომს, მაგრამ თვითონ ლომს კი გული უკვნესოდა: "ეს გამარჯვება დამარცხებაზედაც უარესია, - ამბობდა გუნებაში. - აი სად ვიგრძენ ჩემი უძლურება!.. ერთზე ათი მომყავს, ათზე - ასი და მაინც ვერასა ვხდები!.. ჩემი მთავარი ძალღონე შემოვალე მარტო ამ კახეთს და ეს ხომ მცირედი ნაწილია საქართველოსი! =.. მაშ მთელი საქრისტიანო როგორღა ჩავიგდო ხელში! = არ ჩავიგდო და მაშინ ხომ სპარსეთსაც უნდა გამოვეთხოვო! = ეს დასავლეთ-აღმოსავლეთის გზა და ხიდი, ეს ხმელთაშუა კარები, ეს პატარა ქვეყანა თუ ხელში არ ჩავიგდე, რა იქნება უმისოდ ჩემი დიდი სამეფო! = უზარმაზარი ციხე უგალავნოდ, ადრე თუ გვიან ადვილად ასაღები და დასანგრევი!.. არა, საქართველო ის ნატვრისთვალია, რომელიც ხელში უნდა იგდოს სპარსეთმა!.. იგდოს! =.. ჰმ!.. თქმა ადვილია! რას გააწყობ იმ ხალხთან, რომელსაც რჯული და ეროვნება ერთმანეთზე გადაუბამს, შეუხორცებია და სულს ხორცზე მაღლა აყენებს! =.. საარაკო ლანგ-თემურმა მხოლოდ აქ იგრძნო თავისი კოჭლობა, როცა ამ პატარა "ქვეყნის ქვაკუთხედს" წამოჰკრა ფეხი. ვაი, თუ ირანის ლომმაც აქ ამოიძულოს კუდი! = ხალხი, რომელსაც სხეული გაუკაჟებია და სული აუმაღლებია, საშიშია!.. ჯერ უნდა სხეული დაუდუნდეს, სული დაუმაღლდეს და მერე, მხოლოდ მერე შეიძლება მისი მოდრეკა!.. ჰო,

სწორედ! სწორედ! ზოგან, სადაც ცული ვერ გამოდგება, იქ პატარა ხერხს გააქვს და გამოაქვს ხოლმე!.. იქ, სადაც ლომის ტოტი ვე-
ლარას სთესავს, მელიის კუდმა უნდა მოიმკოსო!"... ასე გადასწყვიტა
ძლიერმა და კიდეც შესცვალა თავისი გმირული, პირდაპირი პოლი-
ტიკა საქვეშქვეშო-სავერაგოზე. - იმ დღიდან დაუტკბა მისგან
აოხრებულ ქვეყანას და რისხვა წყალობად შეუცვალა. - ერთთავად
მიფენილი მზის სხივები თვალის ჩინს ართმევენ კაცსა და აწორ-
მხედველობას აკარგვინებენ... ყაენის უსვმა წყალობამ დააბრმავა
კახეთი. კუჭმა გულს სძლია, სულმა ხორცს დაუთმო და ნელ-ნელა,
"დღეს-ხვალეობით" ქვეყანამ შეტოპა საფრთხეში. მოწინავე გუნდს
და მათ მეთაურებს ტყუილად კი არ უსვამდა თავზე ხელს სპარსე-
თის ახალი პოლიტიკა! სასახლის კარზე უპირველესი ადგილები და-
იჭირეს ქართველებმა და ადგილად გამდიდრებულები მიეცენ მცო-
ნარებას. არც ნიჭი, არც ცოდნა და არც სხვა რამ კაცური ღირსება
არა სჭრიდა. რომელიმე პირადობის ასამაღლებლად საკმაო იყო
მხოლოდ თავდადებული ერთგულება სპარსეთისადმი და სამშობლოს
ნელ-ნელა გაწირვა. - ვინც ქართველობას არ ივიწყებდა, ის იჩა-
გრებოდა და წინ ბიჯის წადგმას ვერ ახერხებდა, გინდ გმირთა-
გმირიც ყოფილიყო!.. ამას ხედავდა შაჰ-აბაზი და გულში იცინოდა,
სიკვდილის შემდეგაც ანდერძად დაუგდო მემკვიდრეებს ირანის
ლომმა იგივე პოლიტიკა და მიტომაც ერთ საუკუნესაც არ გაეგლო
ჯერ, რომ აღმოსავლეთი საქართველო ნახევრად გათათრდა: შემო-
ვიდა ხალხში სპარსული ზნე, ჩვეულება, რჯული და კანონი!..
ქართველს ქართველობა აღარ ეტყობოდა!.. ენა შეიბღალა, დიდ
ოჯახებში ქართულად ლაპარაკი კიდეც ერცხვინებოდათ... სამარ-
თალი უცხო ენაზე იყო, წირვა-ლოცვის და გალობის კილო შეი-
ცვალა, მღვდელმთავრების მოადგილედ ახუნდები გახდნენ და მსა-
ჯულ-მოდღვრებად - მოლა-ყადები. ამან ყოველივემ ისე გარყვნა
ხალხი, რომ ქართველი ქართველზე მეზვერეობდა და ბოლოს ისე
დაუძლურდა, რომ თვით სპარსელების საზიზღარ-გასაკიცხი შეიქმნა
ოდესმე სახელგანთქმული ქართველობა. ასე რომ, შაჰ-აბაზ მეორის
დროს ქალაქუნობა სრულიად საჭირო აღარ იყო და პირდაპირაც
თავში დაუწყეს ცემა დაუძლურებულს ქვეყანას.

საკენკით მიტყუებული და ალერსით თვალახვეული კახეთი მიხვ-
და, რომ უბედურებაში იყო ჩავარდნილი, მაგრამ თანვე იგრძნო
თავისი უძლურებაც და გაკმიდა ხმა. - „სულ არაობას ცალუდელი
ხარი სჯობიაო" - სთქვა თავის სანუგეშებლად და წაუშვირა კი-
სერი უღელს!.. ვინც ადრე ამილახვრობას, ამირეჯიბობას, ეშიკაღა-
ბაშობას და ამირბარობას არად აგდებდა, დღეს იმას ჩაფრობაც კი
ენატრებოდა. სიღარიბე უფრო მაღალ წოდებას დაეტყო და სიმ-
შილით გამწარებული თავად-აზნაურობა დაბალ წოდებას დააწვა
თავზე... ერთმანეთშიაც ისე აირ-დაირიენ, რომ სისხლ-ხორცობა აღა-

რასა ჰნიშნავდა და ნათესავი ნათესავს აღარ ჰზოგავდა, ოღონდ კი ჩამორჩენოდა რასმე! – თავის წმინდანები რომ აღარ აგონდებოდათ, "ყენის თავის მზეს" ფიცულობდენ!... და, თუ აქა-იქ სადმე თავად-აზნაურობაში რიგიანი ვინმე გამოერეოდა, ჯერ კიდევ გადაურჯულელებელი და სამშობლოს მოჭირისუფლე, თავისიანებსავე არ მოსწონდათ და უკიჟინებდენ. – გლეხობას კი, იმ მუშა ხალხს, რომელიც ყოველ დღე მამა-პაპების მოწამურ სისხლს. სამშობლოს მთა-ბარზე მსხვერპლად დათხეულს, პატიოსან შრომის ოფლს აღვრიდა, არ ჰქონდა ჯერ კიდევ საერო კავშირი გაწყვეტილი... მზად იყო, რომ კვარივით ანთებულიყო, და უცდიდა მხოლოდ ნაპერწკლებს, საიდანმე მონაკვესს!.. ამ დროს, სწორედ ამ დროს, სცხოვრობდა კახეთში ახმეტის მებატონე, ბიძინა ჩოლოყაშვილი, ბუნებისაგან უნაკლოდ შემკული, რომლის გულიც ვერაფრით ვერ მოიგეს თათრებმა, ვერც რისხვითა და ვერც წყალობით. კახელებს უკვირდათ მისი ახირებულობა და ათვალწუნებული ჰყავდათ...

„გაგონილაო,“ – ამბობდენ თავადები, – „ბედი კარზე მისდგომია და ეგ-კი ჭირვეულობ... შინ არ უშვებსო!.. ყენის თავის მზემ ჩვენ უნდა ვიყოთ მაგის ადგილას, რომ ქვეყანა გავაკვიროთ და მტრებს თვალები დავუყენოთ“. ამისთანები რამ ბევრი ესმოდა ბიძინას, მაგრამ ხმას არ იღებდა... მხოლოდ ნაღვლიანად აქნევდა თავს.

ერთ დღეს ბიძამისი ჯანდიერი ესტუმრა. ეს ჯანდიერი ისეთ კაცთაგანი იყო, რომელიც აქეთაც არის და იქითაც: დროს შეჰყურებს!.. ხან წაღმა ჰხნავს და ხან უკუღმა ჰფარცხავს!.. თათრების წყალობით გადიდკაცებულს, დიდი გავლენა ჰქონდა კახეთზე... თითქმის პირველი ვეზირი იყო მთავარმართებლის!.. მის უკითხავად ფეიქარხანი წყალსაც არ დააქცევდა და ახლაც თურმე იმას გამოეგზავნა მოციქულად ჩოლოყაშვილთან. სადილზე ნელ-ნელა სიტყვა შეაპარა მასპინძელს და გამოიწვია სალაპარაკოდ: „ჩემო დისწულო – უთხრა სხვათა შორის – მე მხოლოდ შენი ახირებულობა მაკვირვებს!.. ღვთის მოცემული ყოველიფერი ბევრი გაქვს... ჰკუა არ გაკლია და გონება! ბედიც გწყალობს, მაგრამ შენ-კი შენი თავის მტერი ხარ!.. მითქვამს და კიდევ გეტყვი, რომ იქ, სასახლის კარზე ბედნიერება მოგელის და შენ-კი აქ მოგიკვეცია ნაცარქექიასავით!.. რას ჩააკვდი ამ ახმეტას! – სად გაგექცევა, შენი არ არის! – კაცობა ის არის, რომ შორიდან მოიხვეჭო...“

– კაცია და გუნება, ბიძაჩემო!.. მე აქაც კმაყოფილი ვარ!.. ცოტა წმინდა მირჩენია ბევრ უწმინდურს!..

– უწმინდურს! – როგორ თუ უწმინდურს!.. მაშ ჩვენ სულ გასვრილები ვყოფილვართ, სასახლის კარზე ვინცა ვართ! –

– მე მხოლოდ ჩემ თავზე მოგახსენებ.

– შემცდარი ხარ!.. შეხედე სხვებს, როგორ ჰხმარობენ დროს

და რა რიგადა ცხოვრობენ!.. ღმერთმა ნუ მოგვიშალოს ყეენის თავის მზე!.. დღეს, მისის წყალობით, ავად თუ კარგად, ქვეყანა პურსას სჭამს.

- ჰმ!.. შინ ლუკმას გვაცლიან პირიდან და გარედან კი ნასუფრალს გვიყრიან მაღლებსავით.

- რომ ეგეც აღარ გვექნეს, ხომ სიმშლით ამოვწყდებით?!..

- უწმინდურ სიცოცხლეს მე წმინდა სიკვდილი მირჩევნია და, სანამ მოვკვდებოდე, მანამდე მაინც კიდევ ვეცდები, რომ ჩემი ლუკმა როგორმე დავიბრუნო.

- გვიანდა არის, ჩემო დისწულო!.. ძალა აღმართსა ჰხნავსო, არ გაგიგონია? ეგრე აღარ ჰვებრობს ქვეყანა და შენ ერთი, მარტო, რას გააწყობ? ნათქვამია: "ერთი მერცხლის ჭიკჭიკი გაზაფხულს ვერ მოიყვანსო".

- გაზაფხულს ვერც ერთი მოიყვანს და ვერც ათასი! მაგრამ თვითონ გაზაფხულს კა ერთიც მოჰყავს და ათასიც. ეგებ ჩვენი გაზაფხულიც მოდიოდეს!.. დღეს მე ვარ ერთი, ხვალ ათი იქნება და ათასი!..

- კეთილი, მაგრამ ხშირად ადრე მოფრენილ მერცხალს აუსხი სცემს და სიცივე ჰკლავს.

- მესმის. ბიძაჩემო, მაგრამ მაინც მე ჩემდათავად გაზაფხულის მახარობლობის დროს სიკვდილი მირჩევნია ზამთრის წინასწარმეტყველობაში მედიდურად სიცოცხლეს!.. ვიცი!.. განა არ ვიცი, რომ დიდკაცობა ტკბილია?.. სად თეირანი და სად ახმეტა?! იქ ყოველი-ფერი თვალს იტაცებს, გრძნობა-გონებას ჰხიბლავს და კუჭს ატკბობს... მაგრამ კიდევ მაგისი მეშინია!.. არ მინდა, რომ ის გადამივარდეს გულიდან, რაც უნდა სიკვდილამდე მახსოვდეს და ვეტრფოდე. აქ, ამ პატარა ახმეტაში, ყოველიფერი მალამოდ ეცხება ჩემს გრძნობა-გონებას: მიწა, წყალი, მთა, კლდე, ტყე და ველი, ყველა ერთად ნათესაურის კავშირით გადაბმულა ჩემთან!.. ვგრძნობ რაღაც ერთ სისხლხორცობას მათთან! ვგრძნობ და ჭირს ადვილად ვიტან!.. ამის სამაგიეროს რას მომცემს უცხოეთი?!.. რად მინდა შენი გარეგანი თვალსატყუარი დიდკაცობა მაშინ, როდესაც დამალული გრძნობა-გონება იჩაგრება და სულს აჩიავებს?! ტკბილია თქვენი შარბათები. მაგრამ ვერ გავცვლი იმ ჩემ ღვინოზე, რომელიც ჩემი მამა-პაპის სისხლით არის წითლად შეფერილი!.. გემრიელია თქვენი მურასა-ლავაშები, მაგრამ მე მაინც ჩემი ქვეყნის პური მირჩევნია, ის პური, რომელშიაც ჩვენი ძველების ნაწილები ურევია... დიახ, ნაწილები!.. ჩვენი საყანეები მათის ძვლებითა და ხორციით არიან დაპოხიერებული! მართალი არის ჩვენი გლეხკაცობა, როდესაც ღვინის დაღვევის დროს პირჯვარს იწერს და, პურის გატეხის წინეთ, ჯერ პურს ემთხვევა!.. ის წმიდა-წმიდათა, ზიარებაა ჩვენთვის... და ჩემს სამშობლოს რომ გავშორდე, სადღა მივიღო?!.. არა, ბიძაჩემო,

არა!.. ისინი ჩვენთვის უცხო არიან და ჩვენც იმათთვის!.. რაც ბუნებასა და საუკუნეებს არ შეუხორცებია, მისი შეწებება ტყუილია!.. არა გამოვარა!.. ან განშორება და ან სიკვდილი!.. ორში ერთი აუცილებელია! ..

ეს რომ სთქვა, წამოვარდა ზეზე, გავარდა აივანზე და დაიწყო გიჟივით სიარული... ჯანდიერმა გადააქნია თავი, "ვაიმე, ჩემო დისწულო, რა კაცი ილუპებიო!" სთქვა მწუხარებით, გამოვიდა კარში, შეჯდა ცხენზე და გაუდგა გზას.

დიდხანს იბორგა გაბოროტებულმა ბიძინამ და რომ დაიღალა, დღე და ღამის გაყრის დროს, ჩამოჯდა ტახტზე და გადახედა ალაზნის პირებს. ბნელი თანდათან იჭერდა არემარეს... თვალი სინათლესა ჰკარგავდა, მაგრამ სამაგიეროდ ყური ძალას იჩენდა... ალაზნის შხუილი, ნიავისაგან მოტანილი, თითქოს შესჩივის და შეჭხვენეშის მის გარეშემოს!.. ცაზე ვარსკვლავები აკიაფდენ!.. მთვარე ჯერ კიდევ ისევ მთას ეფარა... მაგრამ ცოტაოდნად-კი შემოსცინა ცის კიდეს. ეტყობოდა, რომ შორს აღარც ის იყო... აქვე ახლოს გაისმა შოლტის ტკაცუნის და ზედ "ოროველას" ღიღინი მოჰყვა. "მადლობა ღმერთს, რომ კიდევ ერთი მშობლიური ხმა მესმის! - სთქვა ამოხვრით ბიძინამ - დიდი სანია, რაც ახალმა ცხოვრებამ გადაფხიკა კახელის გულისფიცარზე დღემდე ღრმად დაბეჭდილი მისი ისტორიული ნაგრძნობი და ნაფიქრები!.. ქართულ ტკბილ ღიღინს, ვაჟკაცურ შენმატკბილებასა და სასოების მომგვრელ გალობას ბოლო მოუღო თათრულმა შექაქანებამ!.. ტკბილი ჩანგური და სალამური ზურნა-ჭიანურმა ჩაყლაპა!.. მხოლოდ ეს ორი სავალალო ხმა:

"ოროველა" და "მუმლი მუხასა", კიდევ შეჰრჩენია მუშახალხს... და, მადლობა ღმერთს, სანამ ესენიც არ მივიწყებულან, ჯერ კიდევ იმეღია" - წაილაპარაკა ბიძინამ. ამ დროს თავი ამოჰყო გადაღმიდან მთვარემ... ნელ-ნელა გადმოემუვა მთის წვერზე, სამკურნალოდ მიჰვინ-მოჰვინა სხივები ცადაქვეყანას, გამოადვიდა სიბნელეში სულგანაბული არემარე, დაჰქროლა ნიავემა, აბიბინდა მდელო, აშრიადენ ფოთლები, შეირხენ ბუჩქები და ერთხმად შეუჭიკჭიკეს ბულბულეებმაც!.. ბნელით გამოსულმა ქვეყანამ სული მოიბრუნა და დანადვლიანებულ ბიძინასაც გული დაუტკბა.- გზაზე გამოჩნდა ურემი... ნელ-ნელა მოდენიდა მეხრე კამეჩებს და "ღიღინს" სათვალავს უხშირებდა: "ნუ ეძალები წყალდიდსა, უნდა ეძებდე ფონებსო!.. ხერხი სჯობია ღონესა. თუ კაცი მოიგონებსო"!.. შემოსძახა მალღის ხმით და თან "ხიოც" მიაყოლა შოლტის გატლამუნებით. - ბიძინა შეკრთა, უცბად წამოდგა ზეზე და ზეცას დაუწყო ყურება... დიდხანს ხმას არ იღებდა. ბოლოს - თითქო გამოერკვაო - წაილაპარაკა: ეს რა გავიგონე! მიწამ შემომტყორცნა, თუ ცამ ჩამომბერა ეს საგულისხმო სიტყვები! "ხერხი სჯობია ღონესო!" საიდანაც უნდა იყოს, სულ ერთია... უგანგებოდ ცაცა და მიწაც, ორივე მუნჯია!.. ჩემი დი-

დი ხნის გრძნობა-გონების ჭიდილი ამ ორმა სიტყვამ უნდა გადასწყვიტოს... დიახ! დიახ! "ხერხი სჯობია ღონესაო!" ხერხი! ხერხი! მაგრამ ხერხი საქვეყნო და არა საპირადო!.. ციურნო მნათნო! თქვენ იყავით მოწამე ჩემი განზრახვის და თავმდები ჩემი მოქმედების!.. თქვენ კიდევ ჩასული არ იქნებით, რომ მე მორჩილებით მივმართავ ალი-ყული-ხანს.

თავი მეექვსე

ჩოლოყაშვილმა კარგი ფეხი ვერ მიუტანა სპარსელებს: გადავიდა თუ არა მათკენ. მაშინვე გაჩნდნენ კახეთში სხვადასხვა გუნდები გავარდნილთა და მოსვენებას აღარ აძლევდნენ თათრებს: სადაც-კი შეიგულეებდნენ და მოასწრებდნენ, სულ მუსრს ადენდნენ და ისე შეაშინეს, რომ, არა თუ სოფლებში ვეღარ დაფარფაშობდნენ ადრინდულად, ციხე-დარბაზშიაც კი შიშის ქარი უქროდათ: და, თუ არ სიფრთხილით, გალავნის გარეთაც ვეღარ ჰბედავდნენ ფეხის გადადგმას. შესანიშნავი უფრო ის იყო, რომ მარტო კი არა, ქართველებს უფრო სდევნიდნენ, როგორც კი შეატყობდნენ, რომ თათრების მომხრე და იმათი ერთგულები არიანო. ბევრი გამოჩენილი და თათრის სამსახურში დაწინაურებული გამოათხოვეს წუთისოფელს: რამდენიმე თავად-აზნაურობის ოჯახი აიკლეს! საბუეში ერთი მღვდელი შეიპყრეს, როგორც ქვეყნის ორგულს. თვალები დასთხარეს: ახლა მაინც ჩაიხედე გონებაში და შეინანეო. ჯანდიერს სახლკარი გადუწვეს. ამბობდნენ, რომ ჩოლოყაშვილსაც რამდენჯერმე დაესხენ თავზე, მაგრამ კაცმრავალმა ოჯახმა, როგორც იქნა, მოიგერაო. იმათი წინააღმდეგობა და მოპირდაპირობა მით უფრო საძნელო შეიქმნა, რომ არავინ იცოდა, ვინ იყვენ, სად იყვენ და საიდან როგორ მოდიოდნენ. ჩავარდა მთავრობა საგონებელში: „ადგილის კურდღელს ადგილისავე მწვეარი თუ დაიჭერს, თვარა უცხო ვერას გახდებო!“ – ჰფიქრობდა ფეიქარ-ხანი და კახელებსავე ეხვეწებოდა, რომ გამოდგომოდნენ იმ უკუღმართებს და ერთგულება გაეწიათ ყენისათვის. გუნებაში, ეგების ბევრს უნდოდა, მაგრამ ცხადად კი მათი დევნა შიშით ვერავინ გაბედა და ჩოლოყაშვილს მიანდო მთავრობამ, რომელსაც, როგორც თვითონ ამტკიცებდა, "ცდა არ დაუკლია, მაგრამ მაინც ვერა გააწყო-რა!" გუნდები უფრო და უფრო გამრავლდნენ და გავარდნილები გათამამდნენ. გასჭირდა საქმე. ფეიქარხანმა აღარ იცოდა, რა უნდა ექნა, და უნდა ეცნობებია ყენისათვის, რომ ერთ დღეს არ გამოსცხადებოდა სვიმონ მაყაშვილი და არ შეჰპირებოდა: "მე დაგამშვიდებ ქვეყანასაო!"... ეს მაყაშვილი როგორც გაიძვერა და გაუტანელი კაცი, ყველას სძულდა. თეირანში იყო გამოზრდილი ყმაწვილობიდანვე და ერთ დროს დიდი ადგილიც ეჭირა სასახლის კარზე, მაგრამ ცოტა რამეზე გადაუბრდნდა ფეხი და შერისხული გამოისტუმრეს თავის ქვეყნისაკენ, და მას შემდეგ უმნიშვნელოდ დაეხეტებოდა აქეთ-იქით. დიდკაცობისა და

მტარვალობის ნაჩვევს მოსვენება აღარ ჰქონდა და სულ იმაზე ჰფიქრობდა, თუ როგორ დავიბრუნო ძველი დრო და დიდებაო. თარეშობის დრომ ხელი მოუმართა მის მოუსვენარ სურვილს და ხელმეორედ გამოიყვანა სარბიელზე: მთავრობამ მეთვალყურედ დანიშნა. დიდების მამიებელი და უფლებაშეუსაზღვრელი მოხელეც მაშინვე შეუდგა საქმეს. შეატყობინებდნენ თუ არა მისი ხელქვეითები, რომ ამა და ამ სოფელში თავზე დაჰსხმიან ვისმე და ან ტყუილა გზად გაუვლიათ სადმე გავარდნილებსო, მაშინვე აიკლებდა იმ სოფელს და ააოხრებდა გაუკითხავად. "ბატონო! ჩვენ რას გვერჩით?" ძალაც თქვენ ხელშია და სამართალიცაო: ვინმე მოთარეშეთაგანმა ჩვენ სოფელში გაიაროს, ჩვენ რა ვიცით და რა ჩვენი გადასახადიაო?" - ევედრებოდნენ სოფლელები, მაგრამ სადღა იყო გაკითხვა? მით უფრო, რომ მთავრობა უწონებდა მკაცრობას და აგულიანებდა მტარვალს. ამგვარმა მეცადინეობამ უნაყოფოდ არ ჩაიარა!.. მართალია, მოთარეშეები არა თუ არ გაუწყვეტია, თვალითაც არ უნაბავს არავინ მათგანი მთავრობას, მაგრამ რამდენიმე თვის განმავლობაში მართლა შესწყდა თარეშობა და გავარდნილების აღარა ისმოდა-რა. ეს სამსახური იმდენად მოუწონეს და დაუფასეს, რომ ყეენმა გული მოიბრუნა და პირველი ხალათი უბოძა.

ყეენის ტახტზე აბრძანების დღეობას იხდიდნენ. ალვანის მინდორი მოჭედილი იყო ხალხით. ერთი მხარე ბამბის კარვებით იყო მოფენილი. ოქროს კარავში კახეთის მმართველი ალი-ყული-ხანი იჯდა და გარს დიდებულები ჰყავდა შემოხვეული. მზე დიდი ხნის ამოსული არ იყო, ასე ორ-სამ შუბის ტარზე თუ იქნებოდა აღმოსავლეთით წინ წამოწეული, რომ მოსაკრავებმა ქაბული დაუკრეს. ხანი გამოვიდა ამალით და მიჰმართა საჭიდაოს: ხალხმაც დაიგრი-ალა და ყოველის მხრით მოატყდა და შემოერტყა ირგვლივ წრეს. იმ დროს ჭიდაობა მიღებული იყო, როგორც თათრებში, ისე ქართველებშიაც. ფეიქარ-ხანი მოყვარული იყო ფალავანობის და ხშირად ესწრებოდა ხოლმე ჭიდაობაზე. განთქმული ფალავნები ერთმანეთს არა ჰზოგავდნენ გვარტომობის გაურჩევლად, მაგრამ უფრო ხშირად კი თათრები და ქართველები ეჭიდავებოდნენ ერთმანეთს. თუმცა თათრები ჩვეულებისამებრ ტიტვლები გამოდიოდნენ საჭიდაოდ, ტანზე ქონწასმულები, ასე რომ ხელი აღარსად ეკიდებოდათ, და ქართველები კი საჭიდაო ჩოხით გადიოდნენ, მაგრამ მაინც ხშირად გამარჯვება ამ უკანასკნელებს ჰრჩებოდათ. წინა დღეს კოზმანიშვილმა გალახა თათრების განთქმული მოჭიდავე, ბეჭი ამოუგდო, და ამან ისე შეაწუხა თათრები და თვით ფეიქარ-ხანსაც ისე დასწყვიტა გული, რომ აბდუშაჰილს უბრძანა: "გინდა თუ არა, დაეჭიდეთ". ეს აბდუშაჰილი ერთი უთვისტომო ვიხმე იყო, მაგრამ თავის ვაჟ-კაცობით პირველობა დაერჩინა არდალანში და ფეიქარ-ხანის ცხენოსან ჯარის მეუფროსობა ეშოვნა. ჭიდაობა თუმცა აღარ ეკადრე-

ბოდა, როგორც დიდკაცს, მაგრამ ხანს ხათრი ველარ გაუტეხა და შევიდა წრეში წელზევით ტიტველი. ერთი შეხედვით, ჩასხმული, უზარმაზარი, შავი მარმარილოს ქანდაკი ეგონებოდა კაცს. შავი წვერები ტევრად ეყრებოდა გულ-მკერდზე, დიდი ულვაშები აქეთ-იქით ტოტებად სცემდნენ სიგრძისად; დიდროვანი შავი თვალები, სქელი წარბებით გადმოხურულ-დაჩრდილულები, საოცრად ბრიალებდნენ. დაუკრეს საჭიდაო. ატორტმანდა ფალავანი, ჯერ მაღლა აღაპყრო ხელები, ზეცას შეჰხედა, თითქო გამარჯვება გამოსთხოვავო, მერე დაემხო დაბლა და მიწას სამჯერ აკოცა: წამოდგა ზეზე და კალოს შემოუარა: ცერებზე დგებოდა ყოველ ბიჯის გადადგმაზე და ძალზე ჰაერს ისუნთქავდა, თითქოს სცდილობდა, რომ გულბოყვი გაედიდებია, გაეხერა. ერთხელ რომ შემოუარა წრეს, ისევ თავის პირველ ადგილზე გაჩერდა, დაიჩოქა ცალ მუხლზე და იქითკენ დაიწყო ყურება, საიდანაც მოპირდაპირე უნდა შემოსულიყო. უყვივლეს მსურველებს, მაგრამ არავინ გამოჩნდა. მეორედ დაუარა კალოს, კიდევ არავინ სჩანდა.

- სად არის გუმინდელი თქვენი გამარჯვებული კოზმანიშვილი? - იკითხა ხანმა.

- უარზე სდგას, ასე ამბობს: მე ფალავნებს ვეჭიდავები და არა გოლიათებსო, - მოახსენეს ქართველებმა.

- მაშ კარგი, სირცხვილი თქვენიო! - დიმილით სთქვა ხანმა და უბრძანა მოჭიდავეს მესამედ კიდევ წრეში შენავარდება და ისე გასვლა წრიდან.

მოჭიდავემ აასრულა ხანის ბრძანება და მედიდურად დააპირა წრიდან გასვლა. თათრებმა კმაყოფილების ნიშნად წვერებზე მოისვეს ხელი და ულვაშებში ჩაიცინეს.

ამ დროს ხალხში რაღაც ჩოჩქოლი ატყდა და მოისმა კიჟინი: "დაუკარით, დაუკარითო!" უცბად შეჩერდა აბდუშაჰილი და აქეთ-იქით დაიწყო ყურება. წრეში ვეფხივით შემოვარდა ერთი ვილაც ტანწვრილი, მაღალი. მხარ-ბეჭიანი და თმაგაჩეჩილი ახალგაზრდა, შეხედა მოპირდაპირეს და შეჩერდა. თათარმა ტორტმანი დაიწყო და ხელების შლა: უცებ გაექანა შურდულივით ახალგაზრდა, შეუვარდა ფეხებში, გამოჰკრა ორივე ხელი, ჯირკვით გადააგორა ფალავანი და გამოიჭრა წრიდან

- არა, არა! ჯერ არ არის! მაგრე არ იქნებაო! - ჰყვიროდნენ თათრის მომხრეები გაბრუებული აბდუშაჰილი წამოდგა ზეზე და სთქვა: „მე ჯერ სალამი არ გამეთავებია და ის ღალატით მომვარდაო“

ძალათი გამოათრიეს მეორედ ახალგაზრდა: ის გაჩერდა ერთ ადგილას და აღარ იძროდა.

- თათარო, სალამი რომ გაათავო, დამიძახე და მოვალო! - მიაყვირა ფალავანს იმანაც. ბრაზმოსულმა, კამეჩივით მიაშურა

ახალგაზრდას. მაგრამ ის განზე გაუხტა და თათარმა ხელები პაგრს მოუპოტინა რამდენჯერმე ჩაუქროლ-ჩამოუქროლა ახალგაზრდამ გოლიათს, მაგრამ ატყუებდა: ხან აქეთ და ხან იქით განზე უხტებოდა, რომ ხელში არ ჩავარდნოდა. მოთმინებიდან გამოსული თათარი წყევლა-კრულვით დასდევდა მოპირდაპირეს: შეურჩია დრო, როგორც იქნა, ახალგაზრდამ, მოავლო ხელი მკლავში, წამოიკიდა ზურგზე, გადილო კისრულიო და უშვა ხელები. აბდუშაჰილი სიგრძისად გაიდღაშა გულადმა დედამიწაზე... გამარჯვებულმა ცალი ფეხი დაჰკრა ფაშვზე, გადაახტა და გავარდა წრიდან. ხალხმა კიჟინი დასცა

- შაიტან, შაიტან! - დაიძახეს აქეთ-იქით თათრებმა

- ეხლა გინდა შეიტანე და გინდა გამოიტანე ეგ თქვენი რუმბივით გაგორებული ფალავანი. სულ ერთიაო. - უპასუხებდენ მხიარულად ქართველები.

დაცემული წამოაყენეს და წაიყვანეს გაბრუებული უფრო სირცხვილით, ვიდრე გალახულობით მოიკითხეს გამარჯვებული, მაგრამ ვედარსად ნახეს: მიიძალა ხალხში. ვედარ გაიგეს, ვინ იყო. ფეიქარ-ხანმა წარბები შეიჭმუხნა და ზეზე წამოდგა, გაბრუნდა ისევ თავის კარვისაკენ. ხალხიც დაიშალა, წავიდ-წამოვიდა აქეთ-იქითკენ. იმ დღეს, მართალია, ხანი გუნებაზე ვერ იყო, მაგრამ მაინც მხიარულად ჩაიარა საერო ლხინმა და შექცევამ. ნასადილევს, ჩვეულებისამებრ, ცოტა წაიძინა დიდკაცობამ და მერე კი, რომ აგრილდა, გამართეს ჯირითი.

ცხენოსნები გაიყვენ ორად და დადგენ გაღმა-გამოღმა მოედნის პირად. ცხენებმა იგრძნეს, კუდები აიღეს, თავი მოიქანჩეს, ცმუტავდენ ერთსადიმავე ადგილას მარჯვნივ და მარცხნივ ტრიალით. ზურნის ხმა რომ გაისმა, მაშინ კი შეკუნტრუშდენ და, თუ მხედრებს თავი არ მოექანჩათ მათთვის, გამოიჭრებოდენ შუა მოედანზე. ახლა კი თავშეკავებულები, ჰბერავდენ ცხვირის ნესტოებს, ფრთქვინავდენ. კბილებს უჭერდენ ლაგამს, ყურებს აცქვეტდენ და თვალებს აბრიალებდენ. გამოახტუნა ერთმა მხედართაგანმა თავის ყარაბაღული და მოხდენით მიაგდო მოპირდაპირე გუნდზე, გამოიწვია მოწინააღმდეგე და საოცარი სისწრაფით გამოატრიალა ცხენი. უკანამ ჯირითი შესტყორცა, მაგრამ წინამ ჯირითს ჯირითი აუკრა და გადაივლო თავზე. ახლა სხვები გამოვიდენ, ახლა კიდევ სხვები რიგრიგით, ასე რომ წესი არავის დაურღვევია. მშვენიერი სანახავი იყვენ მხედრები, როცა ისინი შენატყორცი ჯირითის ასაცილებლად ხან მარჯვნივ და ხან მარცხნივ მანდიკურად გადაეკიდებოდენ ცხენს და ზოგჯერ მუცელქვეშაც ამოევლებოდენ ხოლმე. ბედაურებისათვის საჭირო აღარ იყო არც დეზი და არც მათრახი: იმათ თვითონ იცოდენ, რა დროს რაგვარი მიხვრა-მოხვრა იყო საჭირო. გამეტებით ჯირითის გაგდება დაშლილი იყო: ზოგ მოჯირითეთაგანს ნება არ

ჰქონდათ მარჯვენა ხელში აეღოთ ჯირითი და მარცხენათი ათამაშებდნენ. აბდუშაჰილს სულ არ მიუღია ამ ჯირითში მონაწილეობა.

გათავდა ჯირითიც. შეერთდა ორივე მხარე, მწკრივად დააყენეს ცხენები ყველამ ერთად, ცოტა შეასვენეს და, დაიჭყვივლა თუ არა ზურნამ, მიანებეს თავი ცხენებს და ისინიც ჭიხვინ-ჭიხვინით გავარდნენ ჯეირანივით. ცხენოსნებს უნდა ის მინდორი სიგრძისად გადაეჭრათ, მისულიყვენ კიდემდე და მერე იქიდან სათითაოდ გამოეჭენებიათ ცხენი, რომ ყაბახი ჩამოეგდოთ. იმ დღეს ყაბახად ოქროს თასი იყო დასმული თვალაუწოდომელ ჭადრის წვერზე: თითო ჯირითი ყველამ შესტყორცა, ზოგმა ახლოს მიიყვანა, ზოგმა ხეს გადაავლო თავზე, მაგრამ ვერცერთმა კი ვერ შეანძრია ნიშანი. ბოლოს წამოვიდა ვიღაც შავცხენოსანი ისეთი სისწრაფით, რომ თითქმის აღარ სჩანდა ცხენზე, შორიდანვე შესტყორცა ჯირითი, ჰკრა შუაგულში და მაღლა შეაგდო. თასი ბზიალ-ბზიალით წამოვიდა: მხედარმა მიაგდო ცხენი ხის ძირში, შეაყენა უკანა ფეხებზე და ჰაერშივე მოავლო ხელი თასს, დაბლა აღარ დაუშვა: ჰკრა ქუსლი ცხენს და მიაჭენა იქ, სადაც ქართველი დიდებულები იდგენ: ვითომ ზრდილობისამებრ დააპირა გადმოხტომა, მაგრამ გაგიჟებული ცხენი ხელს უშლიდა. მაშინ ცხენდაცხენ გაუშვირა თასი ერთ დიდებულთაგანს და დაიყვირა: "ღმერთმა ნუ მოუშალოს გამარჯვება ბატონ მაყაშვილსო!" სვიმონ მაყაშვილმა წინ რამდენიმე ბიჯი წამოდგა და ჩამოართვა თასი. ამ დროს უცბად ჰაერში რაღაცამ გაიელვა და მაყაშვილი ჯერ ისევ ფეხზე იდგა, რომ თავი მიწაზე კოტრიალებდა. მხედარმა გამოატრიალა ცხენი და უკანვე გაჰქუსლა. შეკრთა დიდი და პატარა! ბოლოს დაიძახეს აქა-იქ: "ჰეი, ბაში-აჩუკია, ბაში-აჩუკიო!" გამოუყენეს მდევრები, გვიან-ღა იყო. გარისხდა ფეიქარხანი, გაწყრა მეთვალყურეებზე და ბაში-აჩუკის თავიც ათას ოქროდ დააფასა.

თავი მეშვიდე

ამ ხანებში არეულობა მოხდა იმერეთში და ქართლის მეფე ვახტანგი, შაჰნავაზად წოდებული, გადაიწვიეს, რომ მისი შვილი არჩილ იმერეთის მეფედ დაესვათ. იმერეთის დიდკაცობა დიდი პატივისცემით და ძღვნით დაუხვდა დიდებულ სტუმარს. სიუხვით ყველას წერეთელმა გადააჭარბა. თუმცა მეფის გული კი აბაშიძემ უფრო მოიგო და ბევრიც არა დახარჯვია-რა: მხოლოდ ათი ახალგაზრდა ქალიშვილი, ერთიმეორეზე უმშვენიერესი, მიართვა:

"ყენისათვის საჩუქრად დაგჭირდებაო". ამ მცირე ძღვნით ისე კმაყოფილი დარჩა მეფე, რომ სხვების განძი ჩალადაც აღარ ჩაუგდია. წერეთელიც, როგორც მეტოქე და მოქიშპე აბაშიძისა, ყველაზე უფრო გულნატკენი დარჩა და დაღონდა. კიკო ბაქრაძემ შეურჩია დრო ბატონს და მოახსენა:

- თქვენი ქება-დიდება - თქვენი ყმების ქება-დიდებაა, თქვენი ძლევამოსილობა - ჩვენი გამარჯვებაა, და ნუ გვიზამ მისთანა საქმეს, რომ აბაშიძის საყმოს სასაცილო გავხდეთ! მეფე რომ ქართლში გადაბრძანდეს და წერეთელზე აბაშიძე უფრო პატივით მოიხსენიოს, ეს ჩვენი სიკვდილი იქნება!

- მეც მაგას ვწუხვარ, ჩემო კიკო, მაგრამ რა ვქნათ? - მიუგო ბატონმა დალონებით, - ხარჯი არ დამიკლია, თავი არ დამიზოგავს, სალარო თითქმის დავაცალიერე და მეტი რაღა მექნა?

- ჩემო ხელმწიფე! თუ არ გამიწყრებით, ჩემი უგუნური ჭკუით ისეთ რამეს გირჩევთ, რომ მეფის გულიც თქვენ დაირჩინოთ და აბაშიძის ძღვენიც დაავიწყოთ: ისეთი რამე მიუძღვენით, რომ მართლა გასაკვირველი და საარაკოც იყოს!

- თქმა ადვილია, მაგრამ რა გამოვძებნოთ მაგისტანა?

- ღმერთი მოწყალეა! რახან ლამაზ ქალებზე მივარდა საქმე, არა გვიჭირს რა, ბედი ჩვენსკენ არის! ღვიმის მონასტერში ორი დები იზრდებიან, ტყუბის ცალები, ერთი მეორისაგან არ გაირჩევა და არც მათი მსგავსი რამ ნახულა ჯერ ჩვენში.

- მერე-და ობლები არიან? უპატრონოა?

- თითქმის, ჩემო ხელმწიფე! ჩემს მეტი აღარავინა ჰყავსთ და მე ან ჩემი თავი რად მინდა და ან ისინი, თუ არ თქვენი ჭირის სანაცვალოდ? დედა იმათ არა ჰყავთ და მამა, ერთი ძმა ჰყავდათ და ისიც დაიკარგა, ამდენი ხანია მისი ასავალ-დასავალი აღარა ვიცი-რა; მეც ხომ უცოლშვილოდ გადავდივარ, ეს არის, და თქვენს გარდა პატრონი და ჭირისუფალი ვინღა ეყოლებათ? გამოიყვანეთ ორივე და მიუძღვენით მეფეს. ისინი სადაც უნდა იყვნენ, სასახლის კარზე, საქრისტიანოში თუ საურჯულოში, მაინც არა უშავსთ რა; მათი სილამაზე და მზეთუნახაობა არც ერთს გზას არ დააკარგვინებს.

დიდხანს ყოყმანობდა წერეთელი: მისი ნაერთგულარი ბაქარას შვილები დასაკარგავად არ ემეტებოდა, მაგრამ აბაშიძის მეშურნეობამ დაჰრია ხელი: გამოიყვანა ორივე დები და წასვლის დროს მიუძღვნა ვახტანგს. როგორც მეფე, ისე მთელი მისი ამაღა გაოცებული იყვნენ ბაქრადის ქალების სილამაზით, მით უფრო, რომ ერთს მეორისგან ვერ არჩევდენ. მეფემ აღარ იცოდა, როგორი მადლი გადაეხადა წერეთლისათვის და დიდძალი ყმა და მამული უბოძა ზემოქართლში. თვითონ კმაყოფილი დაბრუნდა ქართლისაკენ და დაიბარა, რომ როგორც ეს ორი მზეთუნახავი, ისე დანარჩენი ათი ქალიშვილიც, თორმეტივე ერთად გამოემგზავრებიანათ.

მისი ნება ასრულდა, მაგრამ შიგ შუაგულ ქართლში ერთი უცნა-

ური და უჩვეულო რამ მოხდა: მეფის ბარგს დაესხენ თავზე ავა-
ზაკები მოულოდნელად და თორმეტივე ქალი მოიტაცეს: ნივთეუ-
ლობისათვის კი სელი არ უხლიათ.

მეფე ვახტანგს რომ მოხსენდა ეს თავხედობა, გარისხდა, ბრძა-
ნა გზების გაკვრა, მთელი სამეფო შესძრა, იმერეთშიაც ბევრი ემე-
ბეს, გაგრაგ ცამ ჩაყლაპა, თუ მიწამ, ვერა გაიგეს რა. ხალხში კი ჩუ-
მად ლაპარაკობდნენ აქა-იქ. „ეს ბიჭობა, კახეთში რომ გამოჩენილი
ბაში-აჩუკია, მისი საქმე უნდა იყოსო“. დიდმა ხანმა გაიარა ამის
შემდეგ.

ჭიდაობის შემდეგ აბდუშაჰილ თავის ქერქში ველარ იყო:
გულში ჩაიდვა ბაში-აჩუკის ჯავრი და სულ მარტოდმარტო აქეთ-
იქით დაეხეტებოდა მთელი დღე: უდაბურ ტყეებშიაც კი დადიოდა,
რომ ეგებ სადმე წავაწყდე ჩემს მძლეველს, სამაგიერო გადავუხადო
და სირცხვილიდან გამოვიდეო.

მარტო აბდუშაჰილი არა ფიქრობდა ბაში-აჩუკზე, სხვებსაც
ბევრს ჰქონდა გატეხილი ძილი, მაგრამ მიზეზი კი სხვადასხვა იყო:
პირველს ვაჟკაცური ჟინი აშფოთებდა და სხვებს კი ათასი ოქრო არ
ასვენებდა. ამ უკანასკნელებში ყველაზე უფრო მეტად ჰქონდა სა-
ღერდელი აშლილი თიმსალ-მავოს. ეს იყო თელავში მცხოვრები,
ტერტერას ქვრივი, ჭკუითა და მოხერხებით განთქმული: უამისოდ
არც ჭირი და არც ლხინი არ იქნებოდა, ავშიაც გამოსადეგი იყო
და კარგშიაც, და მასთანაც განთქმული მაჭანკალი. ატყდებოდა თუ
არა სადმე ახალგაზრდებში ტრფობის ცეცხლი, ეს მაშინვე, თითქოს
ტრუსის სუნი ევაო, იქ გაჩნდებოდა და დაატრიალებდა ჯარას:
დიდსა და პატარას ყველას იცნობდა, ყოველ ოჯახში შინაური იყო,
ყველასთვის საჭირო და გამოსადეგი, მაგრამ არავის არ უყვარდა.
გაიგო თუ არა, ბაში-აჩუკის თავი ათას ოქროდ დააფასესო, ანგა-
რებამ აიტანა და ამბობდა გუნებაში: "ხუმრობა არ არის ამდენი ფუ-
ლიო! ჩემი ხერხი და ეს ერთად ქვეყანას, უნდა, წაღმა დაატრიალე-
ბენ და, უნდა, უკუღმაო. ბაში-აჩუკი როგორმე მე უნდა ჩავიგდო
ხელშიო... როგორ შეიძლება, რომ მისი ბინა და ვინაობა ხალხში არა-
ვინ იცოდესო" მარტო ის ხომ არ არის გავარდნილი, მასთან ერთად,
ვინ იცის, რამდენი ახალგაზრდებიაო" როგორ დავიჯერო, რომ ერთ
მათგანს მაინც ვინმე სოფლელებთან დამოკიდულება არა ჰქონდე-
სო" ეს რომ გადასწყვიტა გუნებაში, კიდევ შეუდგა საქმეს: სადაც
კი მოჰკრავდა ყურს, ამა და ამ სოფელში ნამრახი ქალი ვინმე
არისო, იმდენს ეცდებოდა, რომ გასცნობოდა და დაჰმეგობრებოდა-
ზოგიერთ ოჯახებში ნათელ-მირონიც კი შეიტანა, მაგრამ ვერას გახ-
და, ვერა გაიგო-რა: მხოლოდ ეს კი აიღო აზრად, რომ, თუ ვინმემ
იცის მათი ამბავი, თევდორაანთ მელანომ უნდა იცოდესო და და-
უხშირა იმასთან სიარულს. თევდორაანთ მელანო თელავის მახ-
ლობლად, ერთი პატარა სოფლის განაპირას, ტყის პირად ცხოვრობ-

და ორის პატარა შვილით: ქმარი თათრის ჯარში ჰყავდა ჩაფრად შესული, თვითონ ოროლ თვეობით თვალით ვერ ჰხედავდა. სილამაზით ნაქები იყო და, ცოტა არ იყოს, სახელიც გატეხილი ჰქონდა. თიმსალ-მაკომ ერთხელ, სტუმრად რომ მივიდა მასთან, სახეზე უსიამოვნება შეატყო და განგებ იგვიანებდა წასვლას, სანამ მოსალოდნელმა ავდარმა მართლა არ მოასწრო. შეიქნა ერთი ჭექა-ქუხილი და თავსხმა, ასე რომ სტუმარი უნდა დარჩენილიყო მელანოსთან. მასპინძელს შფოთვა თანდათან უფრო ეტყობოდა და ვახშმის მზადებას დაუჩქარა: ხელად გაშალა სუფრა, გვერდში ამოუდგა ერთი დოქი კახური და ზედიზედ უსხამდა სტუმარს, აძალებდა: „დალიე, ღმერთმა შეგარგოს, და ტკბილად დაგეძინებაო!“

თიმსალ-მაკო სიცილით ეუბნებოდა: "ჩემო ნათლიდედავ, ეგ რომ არ დავლიო, ისეც ტკბილად დამეძინებაო. მისთანა წამალს დავაყრი ხოლმე ვახშმად ჩემ საჭმელს, რომ გათენებამდის ზარბაზნებიც რომ თავზე მახალონ, მაშინაც ვერას გავიგებ: მხოლოდ ფერად-ფერადი სიზმრები, თითქო სასუფეველში ვიყო, ისე დამტრიალებს თავსაო: ერთხელ რომ სინჯო, შენც, ჩემი არ იყოს, მერე ხელ" ვედარ აიღებო. ეს რომ სთქვა, ამოიღო ჯიბიდან პატარა გამოკრული პარკი, გაშალა და ფხვნილი შეჭამადს მოაყარა: "ხაშხაშისაგან შეზავებული ძილის წამალიაო: შენ კი ვერ გირჩევ, ჩემო ნათლიდედავ, ბალებსი პატრონი ხარ და ღამე ბევრჯელ გამოღვიძება დაგჭირდებაო; მე კი, რომ დავეგდები რუმბივით, გათენებამდე ვედარას გავიგებ, მკვდრის ძილი წამიღებსო". მოუკრა თავი პარკს და ჩაიდვა ისევე ჯიბეში.

ჯერ შუა ჭამამდე არ იყვენ მისული, რომ თიმსალ-მაკოს მთქნარება დააწყებინა და თვალეზი მოეპრუწა: ერთი-ორი წაილულულულა გაუგებრად და ჩაჰკიდა თავი... ძილი მოეკიდა: მელანომ ძლივს მიათრია კუთხისკენ, მიაწვინა ლოგინზე და საბანი გადააფარა. სტუმარი გაიშმუნა, გადაბრუნდა კედლისკენ და ამოუშვა ხვრინი. მელანომ ღიმილით წაიჩურჩულა: "მეორედ მოსვლამდისაც ნუ გამოღვიძებიაო" და გამოტრიალდა სუფრისკენ, მაგრამ ალაგების ნაცვლად ხელახლა დაუწყო გაწყობა: მიდგა თაროზე, გადმოიღო იქიდან ცივად მოხარშული დამზადებული დედალი, ყველი, მრგვლად მოხარშული კვერცხები, ხელადით ღვინო, გააწყო სუფრა და ხელ-პირი დაიბანა, თმა დაივარცხნა, წითელი ბაღდადი მოიხვია თავზე და კოპწიობა დაიწყო. რამდენჯერმე მოიხედა თიმსალ-მაკოსკენ, მაგრამ ის ვერას ხედავდა: პირშექცეული კედლისაკენ ეგდო უძრავად და ხვრინავდა. მელანომ მიიტანა თავისი ძველი თავსაფარი და თავზე გადააფარა, გამობრუნდა, დიდხანს აღარ გაუვლია, რომ ეზოში ძაღლმა დაიყეფა და შეუტია ვილაცას, მაგრამ მალე გაჰკმინდა ხმა, წუწკუნნი დაიწყო: მელანო ზეზე წამოვარდა და მიაშურა კარებს გასაღებად: თავმომძინარებულ თიმსალ-მაკოს გულმა

დაუწყო ძგერა, მაგრამ არ განძრეულა. სახლში შემოვიდა ჩვენი ძველი ნაცნობი – გლახა ბაქრაძე, მოიხსნა სველი ნაბადი და მიაყუდა კედელზე, მოიხადა ყაბალახი, უკან ზურგისკენ გადიგდო ფაფანაკი, თოფი იქვე მიაყუდა, დამბაჩა, ხმალი და ხანჯალი ტანზედვე გაისწორა და ღიმილით გადაეხვია მელანოს. ქალი წურბელასავით ჩამოეკიდა კისერზე: დიდხანს შეტყუებულსავით იყვენ თავდავიწყებული...

ახალმოსულს უცბად ხვრინი შემოესმა და შეკრთა.

– ნუ გეშინია, ჩემო სიცოცხლე, ჩემი ნათლია არის, ტერთერას ქვრივი, ხაშხაშხაჩამია და სძინავს. შენს მტერს ნურა გაუგია, მაგან ვერა გაიგოს-რა. უამბო ყველაფერი. მაგრამ ვაჟი მაინც იჭვნეულად აქნევდა თავს. თავის სიმართლის დასამტკიცებლად მელანომ ჯინჯგალი დაუწყო მძინარს, ხან ფეხებში მოავლო ხელი, ხან თავი აუწია: ბევრი აცოდვილა, მაგრამ ვერ გამოადვიდა. ერთხელ კი წაიჭუჭყუნა მძინარმა და ამოუშვა ისევ ხვრინი.

– დაეხსენ, ნუ აწვალე! – მიაძახა ბაქრაძემ – სანამ ეგ გამოიღვიძებდეს, მე აქედან შორს ვიქნებიო! მიუჯდა სუფრას და საყვარელიც გვერდით მოისვა.

დიდხანს იჭიკჭიკეს ისე, როგორც შეყვარებულთა რიგია: სხვათაშორის ქალმა ჰკითხა: "ბაში-აჩუკს რათ გეძახიანო?" და ვაჟმაც მიუგო: "ეს აქ დამარქვეს თათრებმაო: ფაფანაკით რომ მხედავენ, უქუდო ვგონივართ, თავმოხდილი, და მათებურად ბაში-აჩუკი თავმოხდილსა ჰნიშნავსო".

ამისთანა ამბები ბევრი ილაპარაკეს ვახშამზე: ბაში-აჩუკმა ერთი კვირის, როგორც თავისი, ისე თავის ამხანაგების თავგადასავალი დაწვრილებით უამბო მეგობარს: ნავახშმევს ცოტა მოიალერეს... მეორე მამლის ყივილზე ვაჟი გამოესალმა ქალს, უთხრა: "დღეისწორამდის ნულარ მელიო" და გაუდგა გზას.

ტერთერას ქვრივს ერთი სიტყვაც მათი ნალაპარაკევი არ გამოჰპარვია, მაგრამ დილას კარგაძალზე იყო ამოსული მზე, რომ გამოეღვიძა და ისე წამოდგა ზეზე, თითქო წუხელი სიზმარიც არ ენახოსო, გამოეთხოვა ნათლიდედას და გაუდგა გზას.

თავი მერვე

ალი-ყული-ხანმა იმ დღეებშივე დაიბარა აბდუშაჰილი და უთხრა.

– ერთგულობის გამომჩენი, როგორც ჩვენებში, ისე სხვისიანებშიაც, ბევრი მყავს, მაგრამ ამ საიდუმლოს შენს მეტს მაინც არავის მივანდობო!

აბდუშაჰილმა მორჩილების ნიშნად შუბლზე მიიდვა ხელი და მოახსენა: „ბაშ უსტაო!“ მაშინ მოუყვა ყოველივეს, რაც თიმსალ-მაკოსაგან შეეტყო და დაავალა, რომ ცხენოსნები წაიყვანე დანიშ-

ნულ დღეს, შემოარტყი გარს მელანოს სახლს და, როგორც ის ქალი, ისე ბაში-აჩუკიც დაჭერილი მომგვარეო.

აბდუშაჰილს არ ეჭაშნიკა ეს საქმე:

"მარტო რომ სადმე შევეყოდი და სამაგიერო გადამეხდევინებინა, ის იქნებოდა კარგი, თვარა კაცს უდროოდ და უადგილოდ მივასწრო, ჯარი დავახვიო და დავიჭირო, ეს რა ვაჟკაცობაა და რა საკადრისიაო?" მთელი ის დღე სულ ამაზე ფიქრობდა: დაღამდა თუ არა, გაუდგა გზას მარტოდმარტო და მიადგა კარზე თევდორანთ მელანოს: მელანომ რომ უდროოდ დროს მოსული უცხო თათარი დაინახა, შიშის ქარმა აიტაცა, მაგრამ აბდუშაჰილმა უთხრა:

- ნუ გეშინია, სამოყვროდა ვარ მოსული და არა სამტროდო.

ქალმა რომ მშვენიერი ვაჟკაცი ტკბილად მოლიმარი ნახა, გული მოიბრუნა.

- "კურთხეულ იყოს თქვენი მობრძანებაო", - ყელმოღერებით უთხრა, მორცხვად კავები გაისწორა და სკამი დაუდგა. თათარმა მიიხედ-მოიხედა, კარები გადაუგდო შიგნიდან და ხანჯალი ამოიღო. ქალი შეკრთა და უთხრა:

- რა საჭიროა იქ ძალადობა, სადაც ნებაყოფლობას წინ არა უდგას რაო?"

თათარმა, ვითომ ვერც-კი გაიგონა ეს სიტყვები, ჩაიყო მეორე ხელი ჯიბეში და სავსე ქისა ამოიღო.

- აი, ხომ ხედავ? ერთ ხელში ხანჯალი მიჭირავს, მეორეში ოქრო. რომელიც გინდა აირჩიე! თუ ჩემ სურვილს შეასრულებ, გაგამდიდრებ, თუ არა და - ამ ხანჯალზე აგაგებ ახლავო.

ქალმა მორცხვად წაილაპარაკა: "ნურც ხანჯალს გარჯი და ნურც ოქროს დახარჯავ, მე შენს მარტო ვაჟკაცობასაც დავჯერდებიო".

აბდუშაჰილმა მკვახედ მიამახა:

- სცდები! შენ რომ ფიქრობ, მე იმ განზრახვით არ მივსულვარ! მე ვიცი რომ შენთან ბაში-აჩუკი დადის და ის როგორ? ხელში ჩამაგდებინეო.

ამის გამგონე მელანო გაფითრდა და კანკალი აუვარდა: დიდ ფიცსა და უარზე დადგა; აბდუშაჰილმა სიამოვნებით შეხედა ქალს, მაგრამ ისეო უცბად შეიჭმუხნა სახე და ურჩია:

- არა, აქ ვიცი აღარ გაგივა, დაწვრილებით ვიცი, როგორც არის საქმე. აჰა! წაიღე ამ თავით ეს ქისა და მერე, როცა იმას ხელში ჩამიგდებ, ის ათასი ოქროც შენთვის დამითმია, და არც მოლატობას გაგამხელ, ალლაჰი მომიცია თავდებადო. - ამგვარი რამეები ბევრი უთხრა, დიდხანს ურჩევდა, მაგრამ გაკერპებულმა ქალმა გააქანა თავი. აბდუშაჰილი თანდათან აღტაცებაში მოდიოდა და გუნებაში ჰფიქროვდა. „აი, სად ყოფილა ქალი! კიდევ ეს არის, რომ ამდენი ხანია ქართველები გვიმკლავდებიანო!" უკანასკნელად მიუბრუნდა ქალს და შესძახა:

- მაშ, ახლა კი გამოეთხოვე სიცოცხლესო! - ქალი ჩაიკეცა და სიკვდილის მომლოდინემ თვალებზე ხელი მიიფარა: თათარმა ხელე-ბი მოავლო, წამოაყენა ზეზე და დამშვიდებით უთხრა:

- გეხუმრე, შენ სასიკვდილოდ გასამეტებელი არა ხარ! აფე-რუმ, დედაკაცო, სიყვარულიც გცოდნია და მეგობრობაც! ბევრი რამ გამეგონა ქართველ ქალზე, მაგრამ ნახევარიც არ მეჯერა, ახლა კი გამოგცადე და დავრწმუნდით.

მელანო მუხლებზე მოეხვია და დაუწყო კოცნა.

- მე ვიცი - განაგრძო აბდუშაჰილმა - რომ ამდაამ დღეს ბაში-აჩუკი შენთან იქნება; მეც ნაბრძანები მაქვს, რომ ჩემი ცხენოსნებით შემოვერტყა გარს შენს სახლსა და დავიჭირო, მაგრამ გააფრთხილე, რომ აქ არ დამიხვდესო! - გაცეცხულმა მელანომ უცბად შეჰკვივლა:

- მაშ, შენ მეგობარი ყოფილხარ ბაში-აჩუკისო!

- არა, მტერი დაუძინებელი, მტერი! ან ის უნდა იყოს და ან მე! ან უნდა მოვკლა, ან უნდა შევაკვდე, მაგრამ უნდა შევხვდე სადმე და პირდაპირ უნდა მივიდეთ ერთი-მეორეზე ისე, როგორც ვაკაცის წესია და არა ქურდულად, ღალატით, როგორც ნაბრძანები მაქვს!.. ხომ გესმის! ესეები ყველა გადაეცი ბაში-აჩუკს და ახლა კი მშვიდობით და გამარჯვებით.

გამოეთხოვა, გადაუგდო სავსე ქისა და გაიარა კარი.

დანიშნულ ღამეს აბდუშაჰილი მართლა შემოერტყა გარს მელანოს სახლს, მაგრამ სახლში შეშინებული ქალისა და მძინარი ბავშვების მეტი ვერავინ ნახეს. იმავე დროს შიგ თელავში ავარდა ალი და თიმსალ-მაკოს სახლი ისე გადიბუგა, რომ ველარაფერი ველარ გადარჩინეს, გარდა ადამიანებისა.

თავი მეცხრე

ერთ დღეს, დილიდან საღამომდე, შუამთის უდაბურ ტყეში დადიოდა აბდუშაჰილი, რომ ეგებ ბაში-აჩუკს, ან მის ამხანაგთაგანს და ან მათ ბუდეს სადმე წავაწყდეთ, მაგრამ მოუცდა განზრახვა. დაბრუნებულს წინ ერთი შველი შეეფეთა, შეჩერდა შორიახლოს და ისე დაუწყო ყურება, თითქოს შინაურიაო. აბდუშაჰილმა შვილდისარი მოიმარჯვა, სტყორცა და გააგორა მიწაზე! რომ მივიდა ასაღებად, ნადირი უცბად წამოვარდა ზეზე და ბარბაცით გაუდგა გზას!... მონადირე მიჰყვა კვალდაკვალ. შუაგულ ტყეში თურმე ერთი დიდი მინდორი იყო და იმას მიაშურა: მონადირეც რომ მიადგა ტყის პირს და მინდორს თვალი გადაავლო, შენიშნა, რომ მეორე მხრით ტყიდან გამოვიდა ერთი ახალგაზრდა ქალი, რომლის მსგავსი ჯერ მას არა ენახა-რა: შეჩერდა და მოეფარა ხეს. დაკოდილმა შველმა პირდაპირ ქალისაკენ მიმართა, შესწივლა ორჯერ-სამჯერ, მიუახლოვდა და მიადგა კალთაზე თავი. ქალი შეკრთა, მიიხედ-მოი-

ხედა და, რომ ვერავინ დაინახა, თემოში გარჭობილი ისარი ამოუღო, გადააგდო, მოჰკიდა შველს ნაყარ რქებში ხელი და იქვე, ახლოს, წყაროსთან მიიყვანა, სისხლი გაბანა და წყლული ამოუწმინდა. შველი ისე ემორჩილებოდა, როგორც გრძნობიერი რამ: დაუწვა ფეხთით ცალ გვერდზე და მიანდო თავი: ქალმა მანდილს ყური მოჰხია და დაუცვა ჭრილობა. ამას ყოველიფერს გაცვებით უყურებდა მონადირე და გუნეპაში ამბობდა: "ნადირთა ღმერთს რომ იტყვიან, სწორედ ეს უნდა იყოს!" აღარ მოუთმინა გულმა, მიეპარა ფეხაკრეფით და წაადგა თავზე. შველმა იგრძნო, დაფრთხა, წამოგარდა ზეზე, ორჯერ-სამჯერ გადახტა განზე მაგრამ უცბად შეჩერდა და მოიხედა უკანვე. ეტყობოდა, რომ მონადირეს ერიდებოდა და იმავე დროს ქალის მომორებაც არ უნდოდა. ქალი წამოდგა ზეზე, მოიხედა უკან და, თათარი რომ დაინახა, ერთი საოცრად დაიკვივლა. ჩაიკეცა და შემოეყარა გულს. აბდუშაჰილი მივიდა, მოჰკიდა ხელი, ბევრი აბრუნა აქეთ-იქით, ცხვირი მოუსრისა, ყურები აუწია, მაგრამ ვერ გამოაბრუნა; მივიდა მერე წყაროზე, პეშვი აივსო წყლით, გამოაბრუნდა და ასხურა გულწასულს. ქალმა თვალები გამოახილა.

- "ნუ გეშინია! შენ და მე ძმაო! - მიაძახა აბდუშაჰილი მითხარი მხოლოდ, ვინა ხარ და საიდან, რომ ჭირისუფალთან მიგიყვანო!"

ქალმა ხმა ვერ გასცა, გაუშვირა თითი დასავლეთით ტყისაკენ და ხელახლა შეუწუხდა გული. თათარმა აიყვანა ხელში ბავშვივით, გადაიწვინა მკლავებზე. მიიყრდნო გულ-მკერდზე და ალაღბედზე წაიღო იქით, საითკენაც ანიშნეს. შველი ძალღივით აედევნა, წაუსწრო წინ; ერთი-ორს რომ გადახტებოდა, შეჩერდებოდა ხოლმე და მოიხედავდა უკან. თათარმა იფიქრა: "აქ რაღაც განგება არის, ბიყვები ამ ნადირს და, სადაც მიმიყვანს, მიმიყვანსო". გზაში, ქალმა რომ ვაჟკაცის გულ-მკერდის სითბო იგრძნო, გონზე მოვიდა: რაღაც უცნაურმა ჟრუანტელმა დაუარა ტანში; ჯერ გამოუცდელი სიტკბო იგრძნო, ვერ გამოერკვა; იფიქრა: "ეს სწორედ სიზმარიაო! ძილში ადრეც მინახავს ამგვარი რამ, მაგრამ ეს-კი ყველაზე უძლიერესიაო!"; დახუჭა თვალები და განაბა სული. ახალგაზრდა აბდუშაჰილსაც რაღაც უცნაური ემართებოდა; დასჩერებოდა სახეზე და ფიქრობდა გუნებაში: "ეს სწორედ მაჰმადის დაპირებული მზეთუნახავი უნდა იყოს და მეც ცოცხლად სამოთხეში მივდივარო". ყოველ ბიჯის გადადგმაზე გულის ძგერა უხშირებდა და უმატებდა. ქალთან სიასლოვის უჩვეულო არ ყოფილა, მაგრამ არაოდეს ეს არ უგრძვნია, რასაც ახლა ჰგრძნობდა; სხვიმის მხოლოდ ხორცი ჰგრძნობდა; ახლა კი ხორცი დადუნებულა. მხოლოდ სული იტაცებს და მიაფრენს სადაც სანეტარო უფსკრულისაკენ. ამ ყოფით რომ მიდიოდა ნელ-ნელა, უცბად შუაგულ ტყეში შენობა გამოჩნდა და პირდაპირ მის გალავანს მიაწყდენ.

შფლი მიადგა ჭიშკარს და წივილი დაიწყო. აბდუმაჰილმაც წიხ-ლი ჰკრა, მაგრამ მაგრად დაკეტილი დაუხვდა; მიაყურა და ხმაურობა არა იყო-რა. დასდვა თავისი ძვირფასი ტვირთი ძირს და მოინდო-მა გალავნის ირგვლივ შემოვილა და, იმავე ადგილს რომ მოვიდა, აღარც ქალი დაუხვდა, აღარც შველი, კარები კი ისევ ისე დაკეტილი იყო შიგნიდან. აბდუმაჰილს თითქმის ელდა ეცა; დიდხანს იყურ-ყუტა, ბევრი ათვალიერა აქეთ-იქით, გალავანსაც ორჯერ-სამჯერ გარს შემოუარა, მაგრამ სიცოცხლის ნიშანწყალი არაფერს ეტყობო-და. სთქვა: "რაც განგებას ჩემთვის დაუნიშნავს და ბედს ერთხელ უჩვენებია, ის, იმედია, აღარ ამცდება და კიდევ სადმე შევხვდებიო, მაგრამ საიდუმლოდ კი უნდა შევინახო". დაღონებული და ნეტა-რებით გაბრუნებული დაბრუნდა თელავისაკენ.

იმ დღიდან, რაც უფრო მეტი ხანი გადიოდა, უფრო და უფრო ეკიდებოდა მას სიყვარულის ცეცხლი, მოსვენება აღარ ჰქონდა: შუა-მთის მონასტრის ახლომახლო ტრიალებდა მოჯადოებულსავით: ბევრჯელ წყაროსთან გაუთენებია, მაგრამ აღარ იქნა, ვერ მიხვდა საწადელს. აღმოსავლეთურმა მიჯნურობამ შეიპყრო, გაახელა და მარტობისათვის მიაცემინა თავი. მეგობრები სწუხდენ, არეულად რომ ხედავდენ, ეკითხებოდენ მიზეზს, მაგრამ ის საიდუმლოს ჰფა-რავდა და უბრალო ავადმყოფობას სდებდა ბრალს.

თავი მეათე

ვახშობა გადასული იყო. ტახტზე მხარ-თემოზე წამოწოლილი ალი-ყული კრიალოსანს ათამაშებდა და მალ-მალ კარებისაკენ იხე-დებოდა. გაიჭრიჭინა კარმა, შემოჰყო თავი ტერტერას ქვრივმა, ფრთხილად შემოვიდა, დაბლა თაყვანი სცა ხანს და გაჩერდა.

- ოჰ! შენა ხარ, თიმსალ! - უთხრა ხანმა - სად არის!

- მარტო გეახელი! - მიუგო მოწყენით ქვრივმა.

- მარტო რაში მინდიხარ! - მიაძახა ცოტა გულმოსულად და წამოჯდა - ეგები საჩუქარი ეცოტავა!

- რა ბრძანებაა, ჩემო ხელმწიფე! მხოლოდ ვედარ მივუსწარ ეჭვი აუღიათ ჭრისუფლებს და გადაუხიზნავთ.

- როგორ თუ გადაუხიზნავთ!

- სადაც კი გამოჩნდა ლამაზი ქალი, სულ მონასტრებში მიჰყავთ, ვითომდა მოლოზნებად, და იქ კი მალავენ, რომ ან თქვენ დიდებულებას ან სხვა ვისმე გამოჩენილ ხორციელს ხელში არ ჩაუვარდეს. აი, ბატონო, რაღა შორს წავიდეთ, შუამთის მონასტერი ლამაზებით არის გატენილი! შარშან რომ დიდებული ყენის სამ-ღვნო თორმეტი ქალი მოსტაცეს ქართლის მეფეს, ისინიც იქ არიან თავშეფარებული.

- იმათ მოტაცებას ხომ ბაში-აჩუკს აბრალებდენ!

- სულაც ეგ მინდოდა მომეხსენებია, ჩემო ხელმწიფე! იმ მო-

ნასტერში ბევრი რამ თქვენი საწინააღმდეგო ხდება. რომ ისინი არ უწყობდენ ხელს გადავარდნილებს, განა ამდენხანს ისინი თავს შეინახავდენ უდაბურ ტყეში? მაგრამ ნათქვამია: "ციხე შიგნიდან გატყდებაო", - კარისკაცები აფარებენ ხელს.

- ვიზე გაქვს ეჭვი? - ჰკითხა სიჩქარით აღელვებულმა ხანმა.

- ქართველები არც ერთი სანდო არ არიან და ყველაზე უფრო მეტად ჩოლოყაშვილი.

- გაქვს რამე საბუთი?

- განა ის ისეთი კაცია, რომ სასაბუთოდ დაიჭიროს საქმე?! არა! მაგრამ გული კი მეუბნება და ხანდახან წინაგრძობაც საბუთია.

- შენ ბაში-აჩუკზედაც კი გეუბნებოდა გული, მაგრამ ტყუილი გამოდგა.

- იქაც მართალი გახლდით, ჩემო ხელმწიფევ, მაგრამ, უეჭველია, გაგვთქვეს, თვარა ვინ რას ერჩოდა ჩემ საცოდავ სახლს?

- მიჰქარავ! მე და აბდუშაჰილის მეტმა არავინ იცოდა. შენ შენი სახლ-კარის გადაწვა გამწარებს და აღარავის ჰზოგავ!.. ქვეყანას ცილსა სწამებ; ჩოლოყაშვილი დილიდან საღამომდე გვერდში მიდგას, ჩვენს ერთგულებაში ათენ-ადამებს და შენ კი ორგულობასა სწამებ! თუ მაგრე მართალია მონასტრის საქმეც, ვაი შენს ტყავს!

- არა, ჩემო ხელმწიფევ, მე თქვენი ერთგულება მახედვინებს, თვარა რა მრჯის მაგისტანა საქმეში გარევეს! მიუგო ცახცახით დედაბერმა. მონასტრის შესახებ კი რაც მოგახსენეთ, ის სულ მართალია, და თუ ტყუილი გამოვდგე, თავი გამაგდებინეთ.

- შენ როგორ-ღა გაიგე?

- კოჭი-ბროლამ გადმომცა.

- ვინა?

- კოჭი-ბროლამ. აქ ერთი დერციკის ცოლი გახლავთ, ჩემი მამიდაშვილი, სილამაზით განთქმული... თქვენ სად მოგაგონდებათ, თორემ აქაც კი გხლებივართ ერთად... ის გადავკიდე ერთ ვინმე ახალგაზრდას, რომელზედაც ეჭვი მქონდა აღებული, და იმას გამოუტეხია.

ამის გამგონი ხანი თოფნაკრავივით წამოვარდა ზეზე და ბრაზ-მორეულმა დაიღრიალა: "ეი, აბდუშაჰილო, აბდუშაჰილო!" შეშინებული დედაბერი იქვე კუთხეში მიიკრუნჩხა. ყვირილზე ერთი შუახნის მხედარი შემოვარდა და მოახსენა: აბდუშაჰილ შეუძლოდ გახლავს და დღეს მის მოადგილედ მე გახლავარო.

- კეთილი, სულერთია! - ათრთოლებულის ხმით უბრძანა ხანმა - წადი ეხლავ. ცხენოსანი ჯარი შემოარტყი შუამთის მონასტერს და ააოხრეთ! აიკელით! ნურავის დაჰზოგავთ: ნურც დიდს, ნურც პატარას, ნურც ბებერს და ნურც ყმაწვილს! ჯერ ყველა გააუპატიურეთ იქვე საჯაროდ!.. ნამუსი ახადეთ და მერე ნაკუწ-ნაკუწად აქციეთ ყველა! მხოლოდ რამდენიმე მათგანი, რომლებიც სხვებზე

ულამაზესი გამოდგეს, აქ წამომგვარვთ ხელუხლებლად: ნადავლი ჯარმა გაიყოს. გასწი, ნულარ აგვიანებ!

მხედარი აჩქარებით გამოვიდა ბრძანების ასასრულებლად. შემინებული ბებერი უკან გაჰყვა და ხანმა კბილების ცახცახით წაილაპარაკა თავისთვის: "მე გაყურებინებთ, თუ როგორ უნდა ღალატი და მოტყუებაო!"...

გათენებისას, ცასკრის დროზე, მოულოდნელად, ერთი საოცარო ტირილისა და გოდების ხმა გაისმა შუამთაში. თათრები დაერივნენ უმწეო დედაკაცებს უდაბნოში და მუსრი გაავლეს. ზოგი გალაგანზე გადაცვივდა. ზოგი კლდეზე გაღაიჭრა, რომ თავი საბილწავალ არ მიეცა, ზოგმა თვითონ მოიკლა ნამუსახდილი თავი და სხვებს უწყალოდ გამძვინებული მტრები ჰკეპავდენ.

ამ დროს ჯარის უფროსმა გამოათრია გარეთ ერთი ახალგაზრდა, სრულიად გაწეწილ-გაგლეჯილი ქალი და გულშეწუხებული დასვა ცაცხვ ქვეშ, ბრტყელ ქვაზე.

- ნუ გეშინია, გული მოიბრუნე, შენ არავინ არ გერჩის!

- რაღას აგვიანებ? ბარემ მომკალ და გაათავე! სადაც ამდენი უმანკო სული ამოგიწყვეტიათ, მე რაღა დასატოვებელი ვარ? - სასოწარკვეთილებით შესტირა ქალმა.

- შენს სილამაზეს უმადლოდე! იმან გადაგარჩინა. ახლა უნდა წაგიყვანო, შენი თავი დიდებუთ ხანს მივუძღვნა. ვინ იცის, რა ბედი მოგელის? ადვილად შესაძლებელია, შენი სილამაზის პატრონმა მზებრწყინვალე შაჰის ცოლობასაც კი გამოჰკრა ხელი.

ამ სიტყვებზე შეკრთა ქალი და კანკალი აუვარდა. თათარმა ეს სიხარულის ნიშნად მიიღო და სიცილით უთხრა: "თუ, ვინიცობაა, ჩემი სიტყვები გამართლდეს, ნუ დაგავიწყდებიო". ქალმა ძალდატანებით ვითომ გული მოიბრუნა და დამშვიდებით უთხრა.

- ჩემო კარგო, ეგ ახდება თუ არა, არავინ იცის, მაგრამ, დღეს რომ შენ სიკვდილს გადამარჩინე, მეც მინდა ეხლავ სამაგიერო გადაგიხადო! ისეთს ჯადოს მოგცემ, რომ ვერც ტყვია მოგეკაროს და ვერც რკინეულმა გაგჭრას.

თათარმა ჯერ გაოცებით შეხედა და მერე ღიმილით უთხრა:

- თუ, მართლა, მაგისტანა წამალი იცით ქართველებმა, რატომ არ იკეთებთ? თქვენმა თავმა ქვა გკრათ?

- ვინ გითხრათ, რომ არ ვიკეთებთ? მაშ თუ არ ჯადოს წყალობით, რა გაგვამლებინებდა აქამდე ამდენ ვაი-უშველებელში? მთელი ქვეყნის ხალხი უხსოვარ დროიდან გარს გვეხვევა მტრად ამ ერთ მუჰა ხალხს. ჩვენ, მადლობა ღმერთს, ვიგერიებთ და, სადაც ასი და ორასი მტერი წყდება, იქ თითო-ოროლა ქართველი თუ კვდება, მეტი არა, და ისიც მისთანები. რომლებზედაც ჯადო აღარა სჭრის. შენა გგონია, რომ დღეს ჩემმა სილამაზემ გადამარჩინა? არა! მხოლოდ ამ ჯადომ დამიხსნა! - ამოიღო უბიდან ტყავში გამოკრუ-

ლი, ნაწილებიანი ხატი, რომელსაც ყოველთვის თან ატარებდა, და უჩვენა.

თათარმა შეხედა და ერთი ბიჯი უკან გადადგა. ცოტა სიჩუმის შემდეგ ჰკითხა: "სხვებსაც ხომ ჰქონდათ ეგ ჯადო, რაღა მარტო შენზე გასჭრას?"

- უბრალო შემთხვევის ბრალია: მე უვახშმოდ დამეძინა, სხვები კი ვახშამნაჭამი იყვენ; და ამ ჯადოს მხოლოდ მაშინ აქვს ძალა, როცა კაცი მარხულია.

თათარმა იჭვნეულად გადააქნია თავი.

- არა გჯერას - დაბეჯითებით ჰკითხა ქალმა - მაშ ვცალოთ! მაგაზე ადვილი რაღა არის?! აი, ჩამოიკიდე გულზე, ეგ შენი ხმალი მომეცი, მე დაგვრავ, რაც ძალი და ღონე მაქვს, და ნახავ, თუ ან კანი გაგიჭრას! ...

თათარმა გაიცინა

- ისეც კარგი დაგემართოს, მაგრამ, უცაბედად რომ გასჭრას, მერე რაღა ვქნათ?... ჰმ!..- მით უფრო, რომ წუხელი კარგა ლაზათიანად შევექეცი ვახშამს... შენი მოსატყუებელი კბილი, დიდი ხანია, მოვიცვალე.

- შენა გგონია, რომ გატყუებ - მაგას სიფრთხილე გალაპარაკებს; აბა ჩემზე სინჯე: რაც ძალი და ღონე გაქვს, ნუ დამზოგავ და ნახავ, თუ კაბისა და პერანგის მეტი გამიჭრას რამე! - გადაწვა გულაღმა ქვაზე და გულზე დაიდვა ხატი: თათარმა გამოსაცდელად, თუ მართლა არ შეშინდესო, ამოიღო ხმალი და დაუქნია, მაგრამ ჰაერშივე შეაჩერა. ქალი არ განძრეულა და ღიმილით უთხრა:

- არ-კი გითხარი, რომ ვერას დამაკლებ მეთქი!

თათარი დარწმუნდა, რომ ეს აღარა ხუმრობსო: ჯადოს ხელში ჩაგდების სურვილმა წაიტყუა: მართლა მოუქნია ხმალი, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, და შუაგაწყვეტილი ქალი ნახევარი იქით გადავარდა და ნახევარი აქეთ. შეკრთა მოტყუებული მხედარი, შემოიკრა თავში ხელი: "გამაბრიყვა ამ უბედურმაო!" გადააქნია მწუხარებით თავი აქეთ-იქით, ერთი კიდეც დაჰხედა დარცხვენით, ჩააგო ხმალი და გაჰშორდა. ამავე დროს იბრიალა და ავარდა საოცარი ალი აოხრებულ მონასტერს.

გაიგეს თუ არა ეს სამწუხარო ამბავი თელავში, ახლო-მახლო სოფლები აღელვდნენ, მაგრამ მწუხარების გამოცხადებას როგორ გაბედავდნენ? არ სწყენიათ მხოლოდ ქართველების მტრებს და სასიამოვნოდ მიიღეს ყველა თათრებმაც, გარდა ერთისა, რომელმაც, გაგონების უმაღლე, გრძნობა-გონებადაბნეულმა, გააქანა ბედაური შუა-მთისაკენ. ეს ერთი იყო აბდუშაჰილი. რომ მივიდა, მონასტერი გადამწვარი დახვდა და სიჩუმე-არარაობას მოეცვა არემარე: დაღონდა და პირველად გაივლო გულში სალავათი: "ნუთუ, ღმერთო, ამისთანა მსხვერპლი შენთვის მართლა საჭირო იყოს?" ან რა გაჟვა-

ცობაა უიარალო, უმწეო, სუსტი დედაკაცებისა" და ბაღების ჟღერ-ტაჷ ქრისტიანები ამგვარს არას სჩადიან!.. თვით ყაჩაღებიც კი ერი-დებიან ამ საქმეს. ამ ორ-სამ წელიწადში, ვინ იცის, რამდენი ოჯახი აიკლეს, როგორც თათრების, ისე თვით ქართველებისაც, მაგრამ, აბა თუ ერთი სადმე უკადრებიათ უიარალო დედაკაცებისა და ბავშვების ხელის შეხებაჷ" - ამ ზრახვით გაიარა დიდი ეზო და განაკიდეს მია-დგა ცაცხვს: იქ უცბად შეჩერდა, დახედა გაჩეხილ ქალს, ერთი საო-ცრად დაიყვირა, წაბარბაცდა და იქვე, ცაცხვს რომ არ მიჰყუდებო-და, წაიქცეოდა. დიდხანს იყო ისე ხმამაღულელებლად. ბოლოს შეიძრა, დააშტერდა მკვდარს და სასოწარკვეთილებით სთქვა:

- "რა დაგიშავე, ღმერთო, რომ ცხადი სიზმრად გადამიქციეჷ ამას ველოდიჷ გაჰქრა, წავიდა! ჩამიარა ოცნებამ! მაგრამ რაც ერთ-ხელვე გულზე ისე ნათლად დამეჰდო, იმას ვეღარა ამოშლის-რა!.. თუ ცოცხალი დაგვარგე, მკვდარი ხომ მაინც ჩემია!"... დაავლო სელი ორად გაჰრილს, მიიკრა გულზე და წაიღო იქითკენვე, საიდანაც ამ რამდენიმე ხნის წინეთ ისე ნეტარებით მიჰქონდა, მაგრამ სულ სხვა-დასხვა კი იყო მაშინ და ახლა. მაშინ ნეტარებით გაბრუებულს, მალ-ლით ცა ეხსნებოდა, და ახლა კი, უბედურებით სულშეხუთულს, დე-დამიწა უსკდებოდა! მოიტანა წყაროსთან და დადვა. დიდხანს დაჰყუ-რებდა თავზე და ცრემლები ღაჰა-ღუპით ეცემოდენ წვერ-ულვაშზე. იმ დღესვე გასჭრა საფლავი წყაროსთან, მიაბარა საიდუმლოდ თავის დაუვიწყარი განძი სამარეს და საფლავის პირი მიასწორ-მოასწორა.

იმ დღიდან ხშირად, ძალიან ხშირად, ამოდიოდა ხოლმე და ძვირ-ფას სამარესთან ღამეს ათევდა.

თავი მეთერთმეტე

ერთხელ, მთვარიან ღამეში, აბდუშაჰილი მხარ-თემოს წამოწო-ლილი რომ იყო და ჩვეულებრივად, ტკბილ მოგონებით გატაცებუ-ლი, გაბრუებული ოცნებობდა, შრიალი მოესმა: მოიხედა, დაიყვირა, ზეზე წამოვარდა, რამდენიმე ბიჯი უკან გადადგა, მოისვა ხანჯალ-ზე ხელი და გაშრა, თითქო ენა ჩაუვარდაო: მის წინ იდგა ის, ვისაც ეს იგლოვდა და ტიროდა.

- შორს ჩემგან! შეგაჩვენოს მაჰმადმა, თუ ფარსაგი სული არა ხარ! - მიაყვირა ხელის ქნევით.

- ნუ გეშინია, მე ისა ვარ, ვისაც შენ იგლოვ და სტირი! - მი-უგო დამშვიდებით ქალმა.

- სული, ჩემ სანუგეშოდ და დასატკბობად საიქიოდან მობრუ-ნებულიჷ

- სწორედ შენთვის და შენთან მოსული, მაგრამ სული კი არა, ხორცმესხმული, ცოცხალი ადამიანი, შენს სიყვარულზე დარწმუნე-ბული და შენი მოყვარული.

- როგორ! გაცოცხლდიჷ

- მე მკვდარი არა ვყოფილვარ.

- მაშ ეს? - მიუთითა გაოცებულმა საფლავეზე.

- შეცდი: ეგ და იყო, საბრალო პირიმთვარისა, ჩემი ტყუპის ცალი და მგვანი; მე კი პირიმზისას მეძახიან.

- დაილოცოს, ღმერთო, შენი განგება! - დაიღრიალა აბდუ-შაჰილმა, მივიდა და დაუჭირა ხელები: - მითხარი, მითხარი, სიზმარია თუ ცხადი! - როგორ მოხდა ეს ყველაფერი, ამიხსენი, თვარა გონება მეკარგება! - მეტის აღელვებისაგან ფეხზე ველარ დგებოდა და ჩაჯდა. ქალი მიუჯდა გვერდით ახლო და აღერსიანად უთხრა:

- აი, ხომ ხედავ, რომ არ გერიდები? ამიტომ რომ და ვარ?! ვნითუ გაგონდება, სწორედ ამ ადგილას, გულშემოყრილი რომ გამომაბრუნე, ძმობა მითხარი და ვიცი ვაჟკაცის სიტყვა არ გატყდება. იმ დღიდან მეც შენი სიყვარული ჩამივარდა გულში, მაგრამ როგორც უნაყოფო რამ და გაუხორციელებელი. რადგანაც რჯულის სხვადასხვაობა ჩვენს ერთობას ხელს უშლიდა, ის გრძნობა გადავიტანე და-ძმურ სიყვარულზე და დავმორჩილდი ბედს.

თათარი გაოცებული უსმენდა და ბოლოს ხმის კანკალით ჰკითხა:

- დაო, მაგრამ დაზე უტკბესო! შემატყობინე, როგორ გადარჩი და ან აქ ვინ მოგიყვანა?

- მონასტერი რომ აიკლეს, ჩვენ რამდენიმე აგვირჩიეს: ტყვედ ვუნდოდით წავეყვანეთ. მაგრამ იმ არეულობის დროს თვალსა და ხელს შუა გავეპარე და იქვე უცხად მივიმალე. მახლობლად ცალიერი ქვევრი მეგულებოდა და შიგ ჩავმკვრი. როდესაც მონასტერს ცეცხლი წაუკიდეს და წავიდენ, გამოვედი, აქვე ტყეში დავიმალე, გიყურე, საცოდავ ჩემ დას რომ ჰგლოვდი და ან როცა დამარხე: ვიცოდი, რომ მე გეგონე და სიყვარულზე სიყვარული მემატებოდა. მას აქეთ აქ ვდგევარ ერთ გამოქვაბულში და ხშირად გხედავ ხოლმე ფარულად აქ მჯდომარეს. დღეს გულმა აღარ გამიძლო და გამოგეცხადე. ახლა ამის მეტს ვერაფერს გაიგებ ჩემგან და, თუ კიდევ მეტი გინდა შეიტყო, წამომყევი სადგურზე, მაგრამ იმ პირობით კი, რომ, რაც უნდა ნახო, არ გაიკვირო და არც იარაღი იხმარო. მენდობი!

- გინდ ჯოჯოხეთშიაც წამიყვანო.

- ფიცი?...

- ვჰფიცავ მაჰმადს!

- რომელსაც ქრისტიანები ვერ ვენდობით!

- მაშ თვით თქვენს ქრისტეს!...

- შენი რა არის!... არა! სხვა თავდები მომეცი. დაიფიცე ააე-კაცის სიტყვა.

- ვფიცავ და ზედაც დავამატებ იმ ჩემ უცნაურ სიყვარულს, რომლის გამოთქმაც არ შემიძლია!...

- ახლა კი მჯერა! - სთქვა ქალმა, წამოდგა, წამოაყენა კაციც და ხელი-ხელჩაკიდებული შევიდენ უდაბურს ტყეში.

თავი მეტორმეტე

შუაგულ ტყეში, ერთ თივქმის მიუვალ ნაპრალში, გამოქვაბულში, ისხდენ ახალგაზრდა ბიჭები ცეცხლის წინ და მწვადებს აში-შხინებდენ! იქვე გრძელი სუფრა ედგათ, მაგრამ ცალიერი, ზედ არც პურები ეწყო, არც ღვინო და არც შეჭამადი. გარედან ფეხის ხმა მოისმა და შემოვიდა ქალი მოზრდილი ხელკალათით.

- ოჰ, მელანო, შენა ხარ? - ჰკითხა ერთმა, რომელსაც მეთაურობა ეტყობოდა.

- მე ვარ, სანდო ვერავინ ვიშოვნე, რომ გამომეტანებია და მეტი რაღა გზა მქონდა? მოვდიოდი, მაგრამ შიშით კი მუხლები მიკანკალებდა. მალე დამიცალეთ!... მძინარი ბალღები მარტო დავყარე შინ! - სთქვა მელანომ და გადასცა ხელკალათი.

- ჰო, ვახშამს გავათავებთ და კიდევ გაგატანთ ვისმე სამშვიდობომდის, - უთხრა, უფროსს რომ ჰგავდა, იმანვე, მელანომ წყნარად გადიარა და მიჯდა კუთხეში თავისთვის. ხელკალათიდან პურები ამოალაგეს, ხელადით ღვინო, ქოთნით შეჭამადი, დააწყვეს სუფრაზე. - "გაუმარჯოს მეძღვნეს!" დაიძახა ერთმა იქ მყოფთაგანმა: „სამაგიეროდ ჩვენც ჩვენი დღევანდელი ნანადირევი ვუზიაროთო!" დასთანხმდა ყველა და დიდძალი ასო-ასოდ აქნილი შვლის ხორცი ჩაუწყვეს კალათში.

უცბად ზარნაშომ დაიკვილა: წამოცვივდენ სუფრიდან, მოავლეს იარაღს ხელი და გავარდნას აპირებდენ კარში, რომ ზარნაშოს ხმა არ შეწყვეტილიყო და ნაცვლად წრომს არ დაეწყო წივილი. შემობრუნდენ ისევ. სთქვეს: "ალბად მეთვალყურენი შესცდენ, მაგრამ რა ხუმრობაა? ჩვენ კი გული გადაგვიტრიალდა და!"...

შემოვიდა პირიმზისა და სიცილით სთქვა:

- ვაი, თუ შეშინდით! მეთვალყურე შესცდა, კარგად ვერ გარჩია სიბნელეში, ჩემი ტყვე მტრად მიიღო და ნიშანი მოგცათ. კიდევ კარგი, რომ მალე გავაგებინე და სამშვიდობოზე გადავიდა.

- ტყვე? ტყვე? ტყვეო? - იკითხეს გაოცებით აქეთ-იქით.

- დიახ! მოგიყვანეთ დამორჩილებული! იარაღიც არ ამიყრია, რომ ვაჟკაცისათვის სირცხვილი არ მეჭმია. მიიღეთ, როგორც სტუმარი! საწყენი არა ჰკადროთ-რა!

ამ სიტყვაზე უცბად გავიდა გარეთ და შემოიყვანა აბდუშაჰილი.

წამოცვივდენ სუყველა ზეზე და შეაჩერდენ. აბდუშაჰილი შემოსავალშივე შეჩერდა და გაოცებით დაიძახა: "ბაში-აჩუკ!"

- დიახ! აბდუშაჰი, ეს ბაში-აჩუკია და მე ამისი და!.. კურთხეულ იყოს თქვენი შეყრა და ფეხბედნიერი აქ შემოსვლა!

ჩამოვარდა სიჩუმე. ყველა გაოცებული უყურებდენ ერთმანეთს.

აბდუშაჰილმა ხელები ააპყრო მაღლა და სთქვა: "დაილოცა, ღმერთო, შენი უცნაური განგება! ვეძებდი, როგორც მტერი, და

შევხვდი, როგორც მოყვარე". ბაში-აჩუკმა გაიცინა და უპასუხა:

- ჩემი სათქმელიც ეგ არის!.. შენ სტუმარი და ჩვენ მასპინძელი! მივიდა, გადახვია ხელი, წამოიყვანა და მოისვა გვერდით.

- მოულოდნელად ღვთის მოცემული სტუმარო, ნუ დაგვიწუნებ სუფრას! ღარიბია, მაგრამ მხიარული, - უთხრა ბაში-აჩუკმა და შემოუსხდენ სხვებიც გარს. გაიმართა ლხინი, მაგრამ სიმღერის მაგიერად საუბარი გააბეს დაბალის ხმით. გაგრძელდა ვახშამი, ბევრი რამ ითქვა, თითქოს ყველამ გამოამჟღავნა მოკლედ თავისი თავგადასავალი და ბოლოს, ჯერი რომ მიდგა, მოჰყვა აბდუშაჰილიც.

- მე ერთი უთვისტომო კაცი ვარ: არ ვიცი, ვინ ყოფილა ჩემი მამა-პაპა და საიდან მოვხვდი არდალანში? ძლივს მაგონდება და ოდნავ მახსოვს, რაც საბრალო დედაჩემისაგან გამიგონია!.. ოდესმე, ერთ სოფელს, სადღაც ლეკები დასცემიან, აუკლიათ მთელი საფელი, ჩვენი ოჯახიც ამოუწყვეტიათ, ასე რომ მე დავრჩენილვარ ძუძუმწოვარი და დედასთან ერთად ტყვედ წაუყვანივართ; მყოლია კიდევ ერთი უფროსი დაც, მაგრამ ის სხვა სოფელში ყოფილა გაბარებული მღვდელთან და გადარჩენილა. ამის მეტი არა ვიცი-რა...

მელანო სულგანაბული უგდებდა ყურს: უცბად მიაყვირა: "ექვსი თითი ხომ არა გაქვს მარცხენა ფეხზეო?" და, დასტური რომ მიიღო, მივარდა, გადაეხვია და დაიწყო ქვითინი: "ღმერთს არ სდომებია ჩვენი ერთმანეთისათვის დაკარგვაო".

მაყურებლები გაოცებული პირჯვარს იწერდენ, ღმერთს მადლობას სწირავდენ და ულოცავდენ ახალშეყრილებს. აბდუშაჰილმა აღარ იცოდა, რა უნდა ექნა! ჩამოვარდა სიჩუმე. პირიმზისა მიუბრუნდა და უთხრა აბდუშაჰილს:

- მეც მომილოცავს!... ახლა, რახან ნამდვილი და გამოგიჩნდა, ჩვენი და-ძმობილობა აღარაფერი საჭიროაო.

აბდუშაჰილი შეკრთა და შეშინებულმა უთხრა:

- როგორ! მამ დღეიდან აღარაფერი ვიქნებით ერთმანეთისათვის?

- ნაცნობები, ისე, როგორც ქრისტიანი და მაჰმადიანი! - მიუგო ქალმა.

- არა! აქ მაჰმადიანი აღარ არის! ხომ გაიგონე, რომ - ქრისტიანად ვყოფილვარ დაბადებული, და დღეს განგებამ მოინდომა, რომ გამოვბრუნებულიყავ! დღეიდან მეც თქვენი რჯულის აღმსარებელი და თაყვანისმცემელი ვარ. ბაში-აჩუკ! მიმიღეთ თქვენს გუნდში, რომ ამიერიდან მეც თქვენი ჭირი გავიზიარო!

ამ გულწრფელმა სიტყვებმა ყველა აღტაცებაში მოიყვანა და დიდი სიხარული შეექნათ.

- აბდუშაჰილი! - ცოტა დაფიქრების შემდეგ უთხრა ბაში-აჩუკმა, - დიდია ღმერთი და განგება მისი მიუწდომელი! შენ შეგიძლია, რომ ჩვენს ქრისტიანობას დიდი სამსახური გაუწიო. მოვალეცა ყო-

ფილხარ და ნუ აჩქარდები!... ეს, რაც მოხდა, დრომდე ყოველიფერი უნდა საიდუმლოდ დაიმარხო გულში, მიხვიდე ისევ შენს ჯარში და ისე დაიჭირო თავი, რომ ცვლილება არაფერში გეტყობოდეს. დაარწმუნე ყველა, რომ ბაში-აჩუკი მოვკალი-თქო: ნიშნად წაიღე ეს ჩემი ფაფანაკი და სისხლში მოსვრილი მართვი უფროსებს: დაგიჯერებენ და, ჩვენც რომ აღარსად გამოვჩნდებოდით, გულდამშვიდებული ხანი წყალობით აგავსებს. დრომდე ეს ყველაფერი საჭიროა ჩვენი საერთო ბედნიერებისათვის. ახლა მეტს აღარას გეტყვი. დაწვრილებით მაშინ გაიგებ ყველაფერს, როცა ჩოლოყაშვილთან ერთად მოვილაპარაკებთო! - მივიდა, გადაეხვია და გადაჰკოცნა ძმურად.

- ახლა ჩემი შვილებიც გებრალეობდეთ, მარტო დავყარე! - სთქვა მელანომ - დროა ჩემი წასვლის! გამცილებელიც ხომ ღმერთმა მაშოვნინა, სხვა საჭირო აღარავინ არის, ჩემი ძმაც მიმიყვანსო! - სთქვა და ჩაჰკიდა ხელი აბდუშაჰილს. პირიმზისამ, თითქო შურით, გააყოლა თვალი, წარბებშეჭმუხვნით შეხედა: მელანომ შენიშნა და ცბიერის ღიმილით უთხრა:

- ღამე მშვიდობისა, ჩემო რძალო! და ძილი ნებისა, რომ ტკბილი სიზმრები აგხდენოდესო!.. - გავიდა სიჩქარით და თან გაიყვანა აბდუშაჰილიც.

თავი მეცამეტე

სისხლიანი ფაფანაკი დიდხანს იყო გამოკიდებული მოედანზე, რომ ხალხს ენახა და დარწმუნებულიყო ბაში-აჩუკის სიკვდილზე. დიდი და პატარა ყველა ულოცავდა გამარჯვებას აბდუშაჰილს, მაგრამ მისი პასუხი კი ყოველთვის ეს იყო:

- მე რა?! მადლიერი უნდა ვიყოთ ჩოლოყაშვილის. თუ იმას არა, მარტო მე რას გავაწყობდი? დღეს ბაში-აჩუკიც ცოცხალი იქნებოდა და მისი გუნდიც გაუფანტავიო.

გავიდა ხანი, რამდენიმე თვემ გაიარა: დაწყნარდა ქვეყანა და გავარდნილებისა აღარა გაუგონიათ რა. დმშვიდდენ თათრები. სიფრთხილეს თავი დაანებეს. ადრინდულადვე უშიშრად დაიწყეს ფარფაში. ამ ამბავმა ყენის კარამდის მიაღწია, დაუფასეს ჩოლოყაშვილს სამსახური და ერთგულება, მაგრამ თვითონ ის კი ლოგინად იყო ჩავარდნილი. ახმეტიდან ცუდი ხმები მოდიოდა... ამბობდენ, რომ მისი გამობრუნება აღარ შეიძლება, დამბლას ორივე ხელ-ფეხი წაურთმევიანო. ფეიქარ-ხანი ხშირად კითხულობდა და პატივისცემის ნიშნად ორჯერ-სამჯერ აბდუშაჰილიც გაუგზავნა. ერთ საღამოს ვიღაც შორიდან მომავალმა შემოაჭენა ოფლად გახეთქილი ცხენი ჩოლოყაშვილის ეზოში, გადახტა მარდად, მიაბა სვეტზე, აიჭრა კიბეზე, როგორც შინაური, და შევიდა პირდაპირ სახლის პატრონთან. ჩოლოყაშვილი ტახტზე იყო წამოწოლილი: დაინახა თუ არა მასთან შესული, უცბად წამოჯდა და მიაძახა:

- ოო, ბაქრაძე!..
 - ბაში-აჩუკმა მიმიდ თავი დაუკრა.
 - ასე მალე - ჰკითხა ჩოლოყაშვილმა.
 - მოვიარე, შენი ჭირიმე! - მოახსენა ბაქრაძემ და წერილები გადასცა. ჩოლოყაშვილმა გახსნა სიჩქარით და კითხვა დაუწყო: სახე უღელავდა და თანდათან სიამოვნება ეტყობოდა. ბაში-აჩუკი უძრავად ადგა თავზე: რომ გაათავა კითხვა, მიუბრუნდა და ჰკითხა:
 - კაი სანუგეშო ამბავია!
 - ღმერთმა ნუ მოგიშალოს ნუგეში. შენი ჭირიმე! მაგ ამბავს უფრო ადრეც მოვიტანდი, რომ წყალდიდობას არ შევეჩერებო.
 - მალე დასთანხმდენ?
 - არაგვის ბატონი არა და ქსნის ერისთავები კი.
 - იციან ყველაფერი ჩვენი საიდუმლო?
 - შალვას მეტს არავის გამოვტყუებარ.
 - მაშ ზაალ როგორ დასთანხმდა?
 - არ დასთანხმდებოდა. რომ მის კარის მღვდელს ჩვენება არ ენახა ჩემი მისვლის წინა დღეს.
 - ჩვენება? - გაკვირვებით შეხედა ბიძინამ.
 - დიახ, შენი ჭირიმე, - მიუგო მორჩილად და მოუყვა, რაც იცოდა გველეთაპის შესახებ; ისიც მოახსენა, რომ ერთი ამ გმირთაგანი თქვენ ბრძანებულხართო, მაგრამ სიკვდილის შესახებ კი არაფერი უთხრა. ბიძინამ სასოებით პირჯვარი გამოისახა და სთქვა:
 - დაილოცოს ღვთის განგება და მისი სასწაული! მაშ მოგვეშველებიან?
 - დღეის თხუთმეტს უეჭველად გაჩნდებიან.
 - ჯარი მეცოტავება! ვაი-თუ ვერ გავწვდეთ ამდენ თათრებს!...
 - რა ბრძანებაა?!. თუ ღვთის ნება იქნება, ათ იმდენსაც ვეყოფით. ფშავ-ხევსურები ბახტრიონს დაეცემიან დანიშნულ დროზე. ქსნის ერისთავები მთავარი ჯარით თქვენ შემოგიერთდებიან თათრის ჯართან საომრად და ულუსებს ჩვენც ვეყოფით.
 - სულ რამდენი ხართ?
 - საკუთრად ჩვენი დასი ასოცი კაცია, ერთი ამდენი თევდორაძისაც იქნება.
 - ისინი ხომ აქეთ-იქით არიან დაფანტული?... ზოგი თათრის ჯარშია და ზოგი კიდევ, ვინ იცის, სად!...
 - ისე, როგორც ჩვენი! მაგრამ იმ დროისთვის ყველა ერთად მოვიყრით თავს.
 - მაშ, კარგი, ნულა აგვიანებ! დროა საქმეს შევუდგეთ! წადი, ცოტა შეისვენე, რომ ადრიანად ვეწიოთ საქმეს.
- ბაში-აჩუკი გავიდა. დარჩა მარტო ბიძინა. ხელახლა გადაიკითხა წერილები, გაიმეორა გუნებაში, რაც ბაში-აჩუკმა უთხრა სიზმრის თაობაზე, ადგა ნულა, მოიხადა ქუდი, მივიდა ხატის წინ და

დაიჩოქა. დიდხანს ხელემაპყრობილი შესჩერებოდა უხმოდ ღვთის-მშობელს და ევედრებოდა მის ძესთან შუამდგომლობას, რომ ქრისტიანობა გამოეხსნა ურჯულოს ხელიდან, გადაერჩინა კახეთი და მით მისი მადიდებელი მთელი საქართველო გაემლიერებია.

მკრთალი ნათელი, სახატიდან მინაშუქი, პარპალით ეცემოდა სასოებით აღტყინებულ მის ვაჟკაცურ სახეს და მდულარე ცრემლები წურწურით ჩამოსდიოდა წვერ-ულვაშზე.

თავი მეთოთხმეტე

იკორთაში მღვდელმთავარმა გამოიყვანა წირვა, პარაკლისი გადაიხადა და აიაზმა ასხურა ჯარს. ყველა დარწმუნებული იყო, რომ ერისთავების ლაშქარი იმერეთში მიდიოდა, მაგრამ იმ ღამესვე ელიზბარმა და შალვამ მხარი უქციეს და საიდუმლოდ კახეთისკენ მიემართენ: გზაში არაგველები დაუხვდენ, სულ დარჩეული ვაჟკაცები. წინ კირილე მღვდელი უძღოდათ წმ. გიორგის ხატით და შეუერთდენ. დიდის სიფრთხილითა და სისწრაფით გავლეს გზა, გადართეს მთა და ჩავიდნენ ახმეტაში, სადაც ბიძინა ჩოლოყაშვილი დაუხვდათ დიდძალი ჯარით. აქ ბიძინამ, როგორც მთავარსარდალმა, ორად გაჰყო შეერთებული ჯარი: ნახევარი თავისთან დაიტოვა, მეორე ნახევარი მრავალ გუნდებად დაჰყო და აქეთ-იქით, სხვადასხვა მხრისკენ, გაისტუმრა, რომ ერთსადაიმავე დანიშნულ დროს ყველგან თავს დასხმოდნენ თათრებს მოულოდნელად.

უმთვარო ღამე იყო. პირველ მამლის ყივილზე, როცა ქვეყანა მიწყნარებული იყო და მხოლოდ მდინარეების ერთნაირი შხუილი შორს და შორს უწევდა, ავარდა ალი მრავალგან გაღმა-გამოდმა ალაზნის პირად, მოედვა ულუსების სახლკარობას და გააქათქათა არემარე. დასცეს კიჟინა და მას თანვე მოჰყვა საზარელი ვაი-უისა და გოდების ხმა. გავარდნილები ბაში-აჩუკის თაოსნობით დაესხნენ თავზე თათრებს და დაუწყეს ჟღერა. იმავე დროს ბახტრიონს შემოერთებენ არაგველები: ციხე-გალავანს გადაეველენ თავს ფშავ-ხევსურები და გავლეს მუსრი. ესევე ამბავი მოხდა ბევრგან სხვაგანაც და დაიძრა ბიძინას წინამძღოლობით მთავარი ჯარიც. ალი-ყული-ხანს რომ სხვადასხვა კუთხეებიდან ცნობა მოუვიდა, შეშფოთდა და აბდუშაჰილის თაოსნობით მთელი მისი მხედრობა მიაგება წინ ქართველ ჯარებს. მაგრამ ბევრ ხანს აღარ გაუვლია, რომ მოულოდნელი და ზარდამცემი ამბავი მოუვიდა: ერთ ვიწრო ხეობაში მოასწრეს თათრის ჯარს, შეიმწყვდიეს, იარაღი დააყრევინეს და აბდუშაჰილიც ტყვედ წაიყვანესო. ეს სულ იმან ჰქნა, რომ აბდუშაჰილმა არავისი რჩევა არ დაიჯერა და გზის სიმოკლის გულისთვის ისეთ ღრიანკელში შეიყვანა ჯარი, რომ გაშლა არ შეიძლებოდა და საძრაობა აღარ ჰქონდათო. იმავე დროს კი, თურმე, იქვე ახლოს ჩასაფრებული ქართველი ჯარი შემოერთყა გარს, თვალის დახამხამებამდე გადუჭრა

უკან გასაბრუნებელი გზა და თითქმის დატყვევებულებს დაერიაო. ამის გამო ალიყული-ხანი შიშის ქარმა აიტანა და ათრთოლებული ხმით ბრძანა, რომ ჯანდიერისთვის შეეტყობინებიათ. მაგრამ სწორედ იმავე დროს მოიჭრა ერთი ცხენოსანი და აცნობა: "ჯანდიერმა გვიღალატა და მისი ქართველებით ჩოლოყაშვილისკენ გადავიდაო". თავზარდაცემულმა ფეიქარ-ხანმა დიდხანს ხმა ვეღარ ამოიღო და. ბოლოს თითქო თავისთვის წაილაპარაკა: "აკი ჩოლოყაშვილი დამბლა იყო და ჯანდიერი ჩვენი ყურმოჭრილი ყმაოჲ ჰა, გიჟურ! ახლა კი ვხედავ, რაც არის, მაგრამ რაღა დროსოჲ"-სთქვა კბილების ღრქენით.

- ცხენიო! - დაიძახა, მოაჯდა უნაგირს და ისეთის სისწრაფით გაუდგა გზას, რომ ორმა-სამმა მხლებელმა ძლივს მოასწრო გაყოლა. ის იმ ღამესვე ქურდულად გავიდა კახეთით და მეორე დღეს, სამშვიდობოზე გასული, სპარსეთისკენ მიეშურებოდა მისი ორიოდ მხლებელით.

დარჩენ თათრები კახეთში უსარდლოდ და უპატრონოდ, და აქაიქ ციხე-სიმაგრეებში ჩაკეტილები, მხოლოდ იმას ფიქრობდენ, თავი როგორმე გადაერჩინათ, მაგრამ წელგამართული და გაგულადებული კახელები მოსვენებას არ აძლევდენ. ისინი, ვინც გუშინ თათრის ერთგულებასა და ქართველების მტრობას იჩენდენ, დღეს პირველი თავდადებული ქართველები გახდენ, და რამდენიმე კვირის განმავლობაში ისე გაიწმინდა კახეთი თათრებისაგან, რომ მათი ჭაჭანებაც აღარსად იყო. დახშული ეკლესიების კარები გაიღო და ხელახლა გაისმა ზარების რეკა: გულის სიღრმეში ჩაეჭრა დიდსა და პატარას, როგორც ნიშანი საქრისტიანო, ის ეკლესიის ენა და შეიქნა საერთო ლიტანიობა: ქალი და კაცი, მოხუცი და ყრმა, მაღალი და დაბალი, ყველა ერთხმად ადიდებდენ ღმერთს და აქებდენ გმირებს. ბიძინასი, შალვასი და ელიზბარის სახელი ყველას ტუჩებზე ეკერა აღტაცებით. კახეთის სიხარული ქართლებსაც გადაედოთ და მათ თანაგრძნობას მათი მეფე ვახტანგიც გულში დასტურს აძლევდა, მაგრამ, როგორც შაჰნავაზი კი ვითომ ჯავრობდა და პირიდან ცეცხლსა ჰყრიდა: "როგორ გაბედეს ერისთავებმა ჩემი ურჩობა და დიდებული შაჰ-აბაზის ღალატიო!"....

შაჰ-აბაზმა რომ ეს ამბავი გაიგო, ფილენჯის ქარმა მოუარა და ფიცხელი ბრძანება შეუთვალა განჯის ხანს: "კახეთი შენთვის მიბოძებია, წადი და ააოხრეო!" ხანმაც წყალობისათვის მაღლი მოახსენა დიდებულ შაჰს და გამოტეხილი შეუთვალა: "თუ მანდედან ჯარი არ მომამშველეთ, ახლა ისე გაგულადებული და გამაგრებული არიან კახელები, რომ ჩემი სახანო ერთიორადაც რომ უფრო მეტი იყოს და უფრო ძლიერი, მაშინაც ვერ გავხედავ კახეთზე საომრად მისვლას, რადგანაც დარწმუნებული ვარ, რომ ვერას გავხდები და თავს შევირცხვენო". ამ მოხსენებამ უფრო მეტად დააღონა და დააფიქრა

ყენი. ბრაზი მოაწვა გულზე და სირცხვილის ოფლი ასკდებოდა.

ამ დროს მოუვიდა ქართლიდან შაჰნავაზის წერილიც. სამძიმარს უთვლიდა და თანაც ატყობინებდა: - "კახეთის გამარჯვებამ ქართლიც შეარყია: ერისთავები გამიღგენ, აღარას მიჯერიან და მოიღეთ წყალობა თქვენი უძლეველი და ქვეყნის დამპყრობელი ჯარი მომაშველეთ, რომ ურჩები ისევ დავიმორჩილო და კახეთსაც საშვილიშვილოდ შევანანო თქვენი ორგულობაო. ამასთან ესეც უნდა მოგახსენოთ: დღევანდელი გამარჯვებით იმდენად წელგამაგრებულია ქვეყანა და გათამამებული, რომ, თუ არ დიდძალი ჯარით, ცოტათი ვერას გავხდებითო". შაჰ-აბაზმა გადაიკითხა წერილი, დაჰმუჭნა და დაახეთქა ძირს.

- ესეც იმას იწერება! - სთქვა წარბებშეჭმუხვნით - დიდძალი ჯარიოჲ! ჰმ.. ასე ჰგონიათ, თუ მარტო მათთვის ვიყო მოცლილი და მეტი საქმე აღარა მქონდეს-რაჲ! არა, ახლა დრო არ არის! დროს შერჩევა უნდა და მე ვიცი, როგორ გადავუხდი მაშინო. - დასწერა პასუხი და მურთუზალ-ხანის ხელით გამოუგზავნა ქართლის მეფეს. საპირფერო და სამლიქვნელო სიტყვებით აავსო წერილი!.. მაღლობას უთვლიდა ერთგულებისა და მორჩილებისათვის, მაგრამ ურჩევდა, რომ ასე გულფიცხად არ მოჰკიდებოდა საქმეს. "მართალია, ვერ უნდა გაეხედნათ კახელებს მისთანა საქმეო, - იწერებოდა ვერაგი, - მაგრამ, როგორც შევიტყვე, სულ მანდაური მმართველობის ბრალი ყოფილა: წინააღმდეგ ჩვენი სურვილისა, დიდ გაჭირვებაში თურმე ჩაუგდიათ ქვეყანა და კახელებიც იძულებული ყოფილან, რომ მაგრე მოქცეულიყვენ. ველი შენგან ამ საქმის გამოკვლევას და დაწვრილებით მოხსენებას: ამასთანავე გავალებ, რომ ეგ გამოჩენილი ვაჟკაცები ჩემს კარზე გამოგზავნო: მინდა, რომ სამივე ჩემი თვალით ვნახო და, როგორც წინდაწინვე ჩემგან შენდობილებს, ჩემი პირით გამოვკითხო ყოველიფერი ტკბილად და არა მრისხანებით. ვფიცავ ჩემ მზეს და თვით მაჰმადის წვერებსაც, რომ ეგენი აქ საკადრისად მივილო და გულდაწყვეტილ-მომდურავი არც ერთი არ დავაბრუნო: წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუ ეს ჩემი ტკბილი წყალობა არ დააფასეს და კიდევ ურჩობა გამიწიეს, მაშინ ვფიცავ ყოვლის შემძლებელს, რომ ამ ჩემ უკადრის შეურაცხყოფას არა თუ მარტო კახეთს, მთლად საქრისტიანო საქართველოსაც ვაზღვევინებ და, მე რომ ვერ შევძლო, საშვილიშვილო ანდერძად დავაგდე ამ სურვილსო".

ორჯერ-სამჯერ გადაიკითხა ვახტანგმა ეს წერილი და მუქარა, მწუხარედ გაიღიმა და სთქვა გუნებაში: "მეც ამას ველოდი ჩემი წერილის პასუხად! ჩვენ ორივე ერთ სოროში ვართ გაზრდილი! გიცნობ, რაც ხარ შაჰ-აბაზ! ჯერჯერობით ლომობა რომ აღარ გაგიდის, მელიაობას ეპოტინები, მაგრამ, ღმერთი ყოვლის შემძლებელია, შეიძლება ისიც მოგიცდესო!" ჩაფიქრდა ნაღვლიანად და ჩაჰკიდა თავი.

თავი მეთხუთმეტე

დიდი ხანია ქართლ-კახეთი ისე მოსვენებით არ ყოფილა, როგორც 1659 წელში. შემოდგომა მიწურული იყო, ზამთრის პირი მოახლოვდა, მაგრამ მაინც გაზაფხულის დღეები იდგა, თითქოს ქვეყნის დამშვიდებულ გულს ტაროსიც კი ეტკბილდასტურებო. ვახტანგმა მთელი ქართლისა და კახეთის დიდებულები შეჰყარა სალხინო-სადარბაზოდ. თითქმის არავინ ჰკლებია და მათ რიცხვში კახეთის გმირებიც მოჰყვენ.

მეფემ დარბაზი გამართა, შაჰ-აბაზის მოწერილი წიგნი წაიკითხა და რჩევა ჰკითხა დიდებულებს. უმრავლესობა უარზე დადგა: "როდის ჰქონდა სიმტკიცე მაჰმადის წვერებს სპარსელის პირში და ან ყენის სიტყვა რა დასაჯერებელიაო" ცხადია, რომ მაგათი მიტყუება უნდა საღალატოდ და, ეს რომ მოხდეს, ჩვენი თავი ცოცხალი რაღად გვინდაო!" ზოგიერთები სულ სხვა აზრისა იყვენ და მათ მხარი მისცა არავის ბატონმა ზაალ ერისთავმაც ამ სიტყვებით:—"მართალი არის!.. და ვინ არ იცის, რომ ყენი ჩვენზე გულს ვერ გაიწმენდს და მოყვრობას არ დაუწყებს ერისთავებს, მაგრამ ჯერჯერობით გარემოება ნებას არ აძლევს, რომ თავისი გულისპასუხი გამოამჟღავნოს და მტრობა გამოგვიცხადოს. ან რა ანგარიშია, ახლა რომ შორიდან მუქართა და წინდაუხედაობით საქმე გაიფუჭოს" მართალია, დღეს ქართლი სპარსეთის საკუთრებას არ შეადგენს, მაგრამ მისი ხელდებული მაინც არის. სიფრთხილე ჰმართებს ყენს, რომ საზღვარს არ

გადასცილდეს, თორემ ერთი კიდევ ამისთანა გამარჯვება, როგორც კახელებმა ნახეს, და მაშინ იძულებული შეიქნება ქართლზედაც ხელი აიღოს. ეს კარგად ესმას შაჰ-აბაზს და, თუ არ სამოყვროს, სამტროს არას ჩაიდენს. უეჭველია. რომ კახეთის გმირებს საპირფე-როდ პატივით მიიღებს და დიდებით გამოისტუმრებს: მერე კი, როცა დრო ხელს მოუმარჯვებს, მელასავით შემოგვეპარება და ეცდება გვაზღვევინოს: ეს უნდა ვიცოდეთ და მზად ვიყოთ! მანამდე კი უნდა მივემხროთ და მივყვეთ მის დღევანდელ ნება-სურვილს, მით უფრო, რომ საშიში არა არის-რა: და. თუ არა, მაშინ თავმოყვარეობა იმდენად გააბრაზებს, რომ ეცდება მუქარის გამართლებას. დარწმუნებით შემიძლია ვთქვა, რომ როგორც ჩემ სიძეს. ისე ერისთავებს იქ სახიფათო არა ელით-რა, თუ ღვთის ნება არ იქნება: და, თუ მისი ნებაა, მაშინ, აქაც რომ იყვენ, მაინც ვერ ასცდებიან განგებასო!"

ამ სიტყვებმა ბევრს გამოაცვლევინა აზრი: მეფეც დაეთანხმა და ბოლოს ჯერი მიდგა თვით ყენის მოთხოვნილებზე. პასუხის

ნაცვლად წამოდგა ზეზე მოხუცი ელიზბარ, მიდგა სარკმელთან, გაიხედა შიგ და დაფიქრდა. დარბაზი გაოცებით შეაჩერდა - "ბატონო მეფე! - მოზრუნდა და სთქვა ერისთავმა - ამ თქვენ ჭადარს რა დამართნია ეს, რომ ფოთლები გასცვენია?"

- როგორ თუ რა დამართნია? - მიუგო გაკვირვებით მეფემ, - რაღა დროს ფოთოლია? ზამთარი დგება!..

- ვაი, თუ გახმეს უფოთლოდ?

- როგორ თუ გახმეს?! გაზაფხულზე განა აღარ შეიფოთლება?

- დიახ, შეიფოთლება, ჩემო ხელმწიფე, და ჩემი პასუხიც ეს არის დღევანდელ სადარბაზო კითხვაზე. - როგორც მეფე, ისე დარბაისლები გაოცებული შეაჩერდნენ. ეგონათ, თავის გონებაზე აღარ არის და ბოდავსო, მაგრამ ერისთავმა ნაღვლიანის ღიმილით განაგრძო: - დიდებულო ხელმწიფე! რაც ფოთლებია ხისთვის. ჩვენც ისევე ვართ ქვეყნისათვის და, რაც წელიწადია ფოთლებისათვის, ის საუკუნეა ჩვენთვის. ნახევარი საუკუნის განმავლობაში არც ერთი აღარ ვიქნებით, სხვები დაიჭერენ ჩვენს ადგილს: "ერთი წავა და სხვა მოვა ტურფასა საბაღნაროსა". საქართველოც ჩვენი ცხოვრების ხეა, საკუთარ ქართულ ნიადაგზე დანერგილი და ზედ ქრისტეს სჯულია დამყნული. სანამდის მისი ძირი არ შესუსტდება, ღერო არ შეინძრევა და ფესვები მაგრად ექნება გადგმული, შტოების შერხევიტა და ფოთლების დაცვენით არა უჭირს-რა. ჩვენც ერთი ფოთოლთაგანი ვართ, აღრე თუ გვიან დასაცენი, და ჩვენი მიზეზით რათ უნდა მიადგეს გაჭირვება სამეფოს? არა, ჩვენო დიდებულო

მეფე, ჩვენ, უეჭველია, უნდა ვეახლოთ ყვენს და, რაც მოსავალია, მოგვივიდეს!

- ბატონო მეფე! - წამოიძახა ჩოლოყაშვილმა - ჩვენი სამივეს სათქმელი ერისთავმა მოგახსენათ და მე მხოლოდ დავამატებ, რომ ხე, როგორც მცენარე, მოურწყველად ვერ იხარებს, ისე ეროვნების ხესაც ძირის გასამაგრებლად და ფესვების განზე გასადგმელად ოფლთან ერთად ხანდახან წმინდა მოწამებრივი სისხლიც ეჭირვება სარწყავად!.. ამგვარი მსხვერპლის უჩვეულო არ არის ჩვენი ქვეყანა და დღეს, თუ განგებას ჩვენთვის წილად უხვედრებია სამსხვერპლო ზვარაკობა, სასოებით მივეგებებით და მორჩილებით თავს დავდებთ!.. საქართველოს ჭირიც წავგიღიაო! - მივიდა და ამოუდგა ერისთავს გვერდში.

"ამინო!" დაიძახა შალვამ და გადადგა ბიჯი მათკენ. დარბაზს ჟრუანტელმა დაუარა. ჩამოვარდა ხანგრძლივი სიჩუმე. მივიდა მეფე ხმაამოუღებლად, გადაეხვია სამივეს და გადაკოცნა. რამდენიმე კურცხალი გადმოგორდა ინით შეღებილ წვერებზე და დაეცა ძირს.

ვახტანგმა მიუთითა ზედ სამივეს და უთხრა: "აი, ეს იყოს საწინდარი ჩემსა და თქვენს ოჯახებს შუაო!"..

ამ ამბის შემდეგ არ გაუვლია დიდ ხანს, რომ შალვა, ელიზბარ და ბიძინა აღმოსავლეთისაკენ გზას ადგენ და სპარსეთისკენ მიდიოდნენ. სწორედ იმავე დროს დასავლეთისკენ გადაეშვენ კორტოხს სამი ცხენოსანი: აბდუშაჰილ, პირიმზისა და ბაში-აჩუკი: ხმაამოუღებლად მიაჩქარებდნენ ცხენებს სხვადასხვა ფიქრებით მოცულნი. აბდუშაჰილისთვის ყველგან ბაღდადი იყო, სადაც კი მისი სატრფო იქნებოდა: სიყვარულით გამსჭვალულ პირიმზისას ეჩქარებოდა, რომ სამშობლოში გადაეტანა თავისი ბედნიერება: და ბაში-აჩუკს კი მაინცდამაინც მაგდენად არაფრად ეპიტნავებოდა იმერეთი, რადგანაც გაიგო, რომ მისი კახეთისკენ გადავარდნის მიზეზი რაჭის ერისთავისთვის მიუთხოვებიათო.

იმერეთმა დედაშვილურად მიიღო ორივე ვაჟკაცი.

ბაში-აჩუკი დაუბრუნდა თავის სახლკარობას და აბდუშაჰილიც ჩაესიდა. მართალია, დევი ყურით არ დაუჭერიათ სიძე-ცოლისძმას. მაგრამ ბევრჯელ კი კარგი სამსახური გაუწიეს იმერეთს თურქებთან ბრძოლის დროს და სამაგიეროდ ადგილ-მამულიც ბევრი შეიძინეს საწერეთლოში. სცხოვრობდნენ მყუდროდ და მხოლოდ ერთხელ კი შეშფოთდნენ. ეს მაშინ, როდესაც გაიგეს, რომ მათი საყვარელი კახეთის გმირები სპარსეთში უწამებიათო.

ბევრს ეჭირა თვალი სასიძოდ ბაში-აჩუკისაკენ ანუ, როგორც შემოკლებით ემახდენ, ბაჩუკისაკენ, მაგრამ გაუცრუვდათ იმედი: ის ცოლ-შვილის მოკიდებას არ აპირებდა, სანამდის წერეთელი არ მოკვდა და ერისთავიც არ მიიცვალა! მაშინ კი გადავიდა რაჭაში, მოიტაცა ქვრივი და ჯვარი დაიწერა. უშვილძიროდ არც სიძე და არც ცოლისძმა არ გადასულან: აბდუშაჰილის ჩამომავლობა დღესაც არიან ჩვენში – აბდუშელიშვილები და ეტყობათ კიდევ, რომ კარგი წინაპარი უნდა ჰყოლოდათ. რაც შეეხება ბაში-აჩუკის ან ბაჩუკას ნაშიერს, ისინი უფრო გამრავლებულიც არიან დღეს, მაგრამ ბაჩუკაშვილობას სწუნობენ და ბაქრაძეობაზე სდებენ თავს, და დაუბრუნდებიან თუ არა ბაჩუკაშვილობას, ის ღმერთმა იცის.